DOFTORICESCUL MEŞTEŞUG

IN

TRECUTUL ŢĔRILOR ROMÂNE

Conferinţă ţinută la Ateneul Român în ḑiua de 16 Februariŭ 1892

DE

G. I. IONNESCU-GION

BUCURESCĬ

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŬ

59 — STRADA BERZEĬ — 59

1892.

Toate exemplarele vor purta semnătura mea

Gh. I. Ionescu-Sion

No. 67.843 —

DOFTORICESCUL MEŞTEŞUG

IN

TRECUTUL ŢERILOR ROMÂNE

E bine 'nţeles că, sub numele de *Doftoricescul Meşteşug în trecutul ţĕrilor române*, despre care voiŭ avé onóre de a vorbi înaintea d-nielor vóstre, eŭ sunt departe de a 'nţelege că va trebui sĕ vorbesc despre deosebitele metóde, reţete şi ordonanţe, poţiunĭ, unguente şi fricţiunĭ, calmante, emoliente şi escitante, laxative, astringente şi detersive pe carĭ,—din epoca Antoninilor în Dacia, de la medicul Titus Attius Divixtus [1]) şi pênĕ la 1815, apusul

[1]) *Corpus Inscript. Latin.* III, I, N. 1636, în Xenopolu: *Istoria Românilor,* vol. I, pag. 267.

epoceĭ Fanarioţilor, — stomachul şi cele-l'alte membre şi părţĭ din corpul strămoşilor noştri le-aŭ folosit spre a lor şubredă reîntremare séŭ spre a lor deplină derăpănare.

Nu, Domnilor; cată s'o mărturisesc pe dintregul şi de la 'nceputul acesteĭ conferinţe: nu am în modestul dulăpior al minţeĭ mele nicĭ uă cutiuţă în care sĕ fi strîns cu timpul şi cu muncă un numĕr maĭ mare séŭ maĭ mic de cunoscinţe de ale luĭ Esculap, Hippocrat şi Galien.

Sunt, dintre conferenţiariĭ Ateneuluĭ, cel din urmă care aşĭ avé dreptul de a vorbi despre medicină şi despre mândreţele eĭ, de óre-ce n'aşĭ avé pentru a face acésta alt titlu, de cât marele, nemărginitul, superstiţiosul meŭ respect pentru medicină, — un respect *sui generis*, care cresce în raport direct cu pătratul distanţelor ce ne despart şi, — sper — ne vor despărţi totdéuna.

Fórte mulţĭ doctorĭ mĕ onor — nu mĕ omor! — cu prietinia lor: din convorbirile mele cu aceştĭ luminaţĭ ómenĭ de sciinţă

m'am folosit totdéuna, căcĭ totdéuna m'am ferit a aduce, în rapórtele nóstre prietenescĭ, medicina sub formă de consultaţiune, eĭ remânêndu-mĭ numaĭ prietinĭ, iér eŭ ne uitând nicĭ odată vechiul *ires* — sĕ fiă *ires ?* —, şi-anume: *Amicus medicus, sed magis amica sanitas.*

Drept acestea, Dómnelor şi Domnilor, şi încă, pentru ca sĕ învederez şi maĭ apriat adâncul meŭ respect pentru medicina de aḑĭ, care face din neom om, când nu face din om neom, — pentru ca sĕ-ĭ arĕt nemĕsurabila mea recunoscinţă că nu mĕ place, şi nu mĕ vrea, şi mĕ oropsesce în presinte, am plecat în lungă cale ca sĕ caut în trecut medicina cea bĕtrână, astă-ḑĭ mórtă şi îngropată.

Mĕ 'nchin medicineĭ de astă-ḑĭ, dér, în schimbul acesteĭ închinăciunĭ pe care o fac pênĕ la pământ, cu riscul de a căpĕta un *lumbago* caracterisat, ba chiar uă *nefralgiă reumatisantă*, — în schimbul unuĭ snop de umile cunoscinţe, adunate din ogórele istorieĭ, ca ierburile de léc adunate la lumina luneĭ şi 'n somnul apelor din ogórele na-

tureĭ, în schimbul acestuĭ snop, ḑic, de umile cunoscinţe pe carĭ le aduc ca prinos profan pe altarul *fenicat* al Hygieĭ contimporane, mĕ rog, şi cer, şi implor cu uă căldură de 39 de grade sĕ mi se ierte eresiele ce voiŭ comite *lato sensu* séŭ *stricto sensu*, fiă în terminologia medicală, fiă în patologiă, fiă într'orĭ-ce altă parte a medicineĭ.

E atât de mare, şi atât de cotită, resucită şi învêrtită acéstă galeriă unde staŭ înşiruite la stânga — cu etichetă — bólele, şi la drépta -- cu etichetă — doftoriele făcêndu-şĭ cu ochiĭ unele altora, în cât nu un ignorant ca mine, ci un meşter spiţer s'ar puté înşela şi ar greşi dându-ţĭ un sicativ în loc de un sudorific, un anestesic în loc de un iperestesic.

Decĭ, dacă aci, în Atheneŭ ascultându-mĕ séŭ, maĭ târḑiŭ, în carte citindu-mĕ, ceĭ desĕvêrşiţĭ în tainele medicineĭ — *sapientissimi doctores* — şi studenţiĭ carĭ sunt pe cale de a se desĕvêrşi — *diligentissimi alumni*, — vor auḑi séŭ vor vedé în ḑisele mele vr'una dintr'acele gogoneţe greşelĭ pe

carĭ, cu candidă seninătate, le fac ceĭ străinĭ de sciinţă, ierte-mi-le cu duhul blândeţeĭ omenescĭ, căcĭ şi lor Esculap multe le-a iertat, multe le iértă şi multe le va ierta pe lumea acésta, amânând tóte procesele între bolnav şi doctor pe lumea cea-l'altă.

De altmintrelĭ, Dómnelor şi Domnilor, istoria medicineĭ la Românĭ, fiă ca istoriă a medicineĭ populare, fiă ca istoriă a medicineĭ călughărescĭ, fiă ca istoriă a medicineĭ sciinţifice, — întru atât cât medicina a avut elemente sciinţifice după vremurĭ, — nu va puté fi scrisă în deplină cunoscinţă de causă şi cu adevĕrat folos la noĭ pentru istoria culturală de cât de un doctor în medicină. Acesta va sci se 'nţelégă, în necompletele amĕnunte ale Cronicelor, hrisóvelor şi notiţelor ce avem, completa natură a bóleĭ, completa natură a progresuluĭ séŭ regresuluĭ ce medicina, în continuă dér lentă evoluţiune, a făcut în ţĕrile nóstre.

E uă fericire când în domeniul istorieĭ naţionale veḑĭ că se avêntă, intrarmaţĭ cu tóte cunoscinţele şi uneltele trebuincióse spre ogóre încă înţelenite, ómenĭ, tinerĭ séŭ

bĕtrânĭ, carĭ încep a lucra cu iubire şi înţelepciune.

Mĕsuraţĭ, rogu-vĕ, câtă laudă pentru timpul nostru şi cât folos pentru noĭ şi viitorime n'ar fi, décă, de-acum şi cât maĭ repede, un preot învĕţat ar face istoria bisericeĭ române, care este în programele scólelor anume, — ce nu e în programele nóstre? — dér care nu este în fiinţă; décă un ostaşĭ ar face istoria armateĭ nóstre şi a sistemelor nóstre de luptă; décă un advocat ar face istoria dreptuluĭ român, — şi tot ast-fel pentru tóte capitolele istorieĭ nóstre culturale, — singura istoriă care, fiind istoria viă, *istoria naturală* a unuĭ popor, conţine învĕţămintele trecutuluĭ folositóre pentru presinte şi pregătitóre, asigurătóre, hotărîtóre pentru viitor.

In Francia şi 'n Germania sunt doctorĭ istoricĭ, advocaţĭ istoricĭ, ostaşĭ istoricĭ, preoţĭ istoricĭ.

Istoria, ca şi poesia, póte merge fórte bine, fórte frumos şi fórte folositor alăturĭ cu orĭ-ce specialitate, căcĭ tóte specialităţile 'şĭ aŭ istoria lor.

Nu e lucru de loc ciudat ca un advocat în Francia:

Venant de plaider gravement
Quelque vol avec escalade,
Vers la Muse au rire charmant
Il s'évade.

Ceea ce ar veni pe romănesce, maĭ lung, dér cam aşa:

Am pledat la Tribunale
Douĕ crime capitale,
Treĭ hoţiĭ şi uă moştenire
De-or remâne pomenire.
Acum, Musă, vino, spune
Viersu-ţĭ scump! Şi se rĕsune
Vorbe dulcĭ, şópte sonore,
Nu ca'n Cod: *de creditore.*

Câtă plăcere pentru un doctor, cred eŭ, se rĕsfoiéscă în cărţile trecutuluĭ nostru diferitele progrese ale *Doftoricesculuĭ meşteşug*, se védă în rĕslăţirea vécurilor cum se practica arta luĭ şi carĭ eraŭ miḑlócele de carĭ predecesoriĭ sĕĭ dispuneaŭ pentru tămăduirea bólelor, când conform regulelor Facultăţilor italiane, când în contra tuturor acestor regule.

Ar fi, întocmaĭ ca şi pentru advocatul poet din Francia, un fel de odihnă şi de plăcută preschimbare a ḑilnicelor îndeletniciri acéstă preumblare, atât de igienică din punctul de vedere intelectual, pe care medicul séŭ chirurgul de aḑĭ ar face-o prin paginele trecutuluĭ românesc.

Pe urmă, âncă un studiŭ interesant ce îmĭ permit a semnala atenţiuneĭ specialistilor ar fi *Medicina babelor*, descântecile şi farmecile, bĕuturile şi alifiele, ungerile şi trasurile, — tot atâtea cestiunĭ carĭ se ţin atât de strîns de medicina sciinţifică de astă-ḑĭ, în cât pênĕ şi profanul, citind cutare reţetă băbéscă, esclamă cu mirare:

— Eh! eh! dér tot cam aşa face şi doctorul Metzger din Amsterdam!

Séŭ:

— Eh! eh! dér tot cam aşa cred şi doctoriĭ Burcq şi Dumontpallier într'ale lor scrierĭ despre metaloscopiă.

Décă n'ar fi de cât plăcerea fórte rară, fórte subţire, *très fin de siècle*, de a pune pe aceiaşĭ liniă pe doctoriĭ Metzger, Burcq şi Dumontpallier cu baba Nécşa, baba Stanca

şi cu moş Corbea, şi tot ar merita un asemenea studiŭ se fiă făcut, — cu atât maĭ mult cu cât, şi prin el ca şi prin tóte, s'ar ajunge la neînlăturabila conclusiune că lucrul cel maĭ noŭ este totdéuna lucrul cel maĭ vechiŭ, cu micĭ adăugirĭ séŭ cu însemnate ciuntirĭ.

Doctoriĭ ceĭ fără de argint, sfinţiĭ Cosma şi Damian, sunt citaţĭ şi invocaţĭ în descântece, bunióră, într'un *Descântec de pocitură* din colecţia d-luĭ Dimitrie Lupaşcu, publicată de Academia Română.[1]) Babele aŭ adus decĭ cuvenita lor închinăciune *Medicineĭ doftoricescĭ.* S'ar cuveni, cred, ca şi *Medicina doftoricéscă* se condescindă prin organul unuia din membriĭ sĕĭ se aducă, nu un omagiŭ, ci uă simplă adeverire că Medicina babelor, cu unele din lécurile séle, a fost făclia care a preces în templul năduşit al bólelor evangelia Medicineĭ doftoricescĭ, cu alte cuvinte că Babele, în des-

---

[1]) Dimitrie Lupaşcu: *Medicina Babelor,* adunare de descântece, reţete de doftoriĭ şi vrăjitoriĭ băbescĭ, — estras din *Analele Academieĭ Române* (Bucurescĭ, 1890).—Pag. 27.

cântece, bunióră, ḑiceaŭ din gură ceia ce Medicina avea sĕ facă maĭ târḑiŭ prin aflarea miḑlócelor proprie la acésta.

Intr'aceiaşĭ colecţiune a d-luĭ Lupaşcu, într'un *descântec de albéţă*, săpatul, greblatul, măturatul şi asvêrlitul din ochĭ al albeţeĭ,—*desiderate* pe carĭ baba le spunea dând tîrcóle ochiuluĭ cu un mototol făcut din mâneca cămeşeĭ, — se realiséză astă-ḑĭ de doctoriĭ oculiştĭ cu maĭ mult séŭ maĭ puţin succes, — după cum e şi norocul bolnavuluĭ, căcĭ la om fără noroc tóte 'ĭ es cu pocinog,—pe când din contră: fă-mĕ, mamă, cu noroc şi-apoĭ svêrle-mĕ în foc.... şi'n de doctorĭ iarmaroc! [1]).

Oculist a fost, Dómnelor şi Domnilor, şi primul medic pe care l'am găsit practicând în Dacia, în epoca înflorită a acesteĭ minunate provincie, care pe atuncĭ merita pe drept numele de *Dacia felix*. In timpul Antoninilor, póte subt Antonin Piul, póte sub Marc-Aureliŭ, medicul Titus Attius Divixtus se specialisase în bólele de ochĭ, şi e probabil că practica la Apulum, de óre-ce a

---

[1]) *Medicina Babelor;* ibidem, pag. 35.

luĭ pecete-reclamă s'a găsit printre ruinele acestuĭ oraşĭ. Divixtus pune pe pecetă ceia ce s'ar pune adĭ la gazetă, adică doctoriele, colirile şi alte-alea pentru deosebite bóle de ochĭ. Ceia ce este de dedus din amĕnuntele rĕmase pe pecetea luĭ Titus Attius Divixtus este faptul că pe atuncĭ medicina era fórte mult practicată în Dacia, de vreme ce esistaŭ specialităţĭ.

In timpurile acestea, ca şi maĭ 'nainte, Romaniĭ nu voiaŭ sĕ se facă doctorĭ; eĭ lăsaŭ Grecilor acéstă carieră şi nu sciŭ, dĕŭ! décă Titus Attius va fi fost unul din fiiĭ colonilor veniţĭ cu Traian din Italia, Galia séŭ Espania.

Romanilor nu le-a plăcut medicina, şi Românilor tot ast-fel, de la descălicătórea ântâia şi pênĕ după 1830. Caton cel bĕtrân dicea fiuluĭ sĕŭ: *interdixi de medicis*, te-am oprit de a consulta pe medicĭ. Aceştĭ doctorĭ grecĭ, maĭ dicea bĕtrânul Roman, s'aŭ hotărît sĕ ne omóre pe toţĭ prin midlócele ce le ofere medicina [1]).

[1]) M. P. Caton: *De re rustica* in *Etudes Médicales sur les poètes latins* de P. Ménière (Paris, 1858) Cf. Ch. Daremberg: *La Médecine, histoire et doctrines* (Paris, 1865).

Ér décă fiul sĕŭ, orĭ sclaviĭ, orĭ rudele 'l întrebaŭ ce doctoriĭ sĕ iea când sunt bolnavĭ, Caton respundea fără greşĭ şi imperturbabil: *Vérdă*. De scrîntitură? *Vérdă*. De legătură? *Vérdă*. De pojar? *Vérdă*. De melancoliă? *Vérdă*. — Acéstă nobilă legume era pentru Caton panacea universală.

De altmintrelea, Caton dicea că Romanul nu trebue se fiă bolnav şi nicĭ nu trebue se 'nveţe medicina. Faimósa *Romana Gravitas*, demnitatea şi seriositatea romană îĭ opreaŭ de a se face doctorĭ. Ceĭ carĭ călcaŭ peste *gravitatea romană* şi, în timpurile din urmă ale Republiceĭ şi de-a lungul epoceĭ imperiale, învĕţaŭ şi practicaŭ medicina eraŭ numiţĭ *ad Graecos transfugae* [1]).

Tot ast-fel era la Românĭ. In timpurile cele vechĭ eraŭ atât de puţinĭ bolnavĭ, în cât un doctor şi-ar fi petrecut viéţa, nu îngrijind bolnavĭ, ci adunând la ierburĭ şi studiând bólele stelelor. Cronicariul polon *Oricoviŭ* numesce pe Românĭ

---

[1]) *Caton* in Daremberg, *op. cit.* Pag. 14.

sĕlbaticĭ[1]) pentru că nu sunt nicĭ o-dată bolnavĭ. Cu acéstă condiţiune, câte popóre nu ar fi voit şi nu ar voi sĕ priméscă epitetul de sĕlbaticĭ, adică îndĕrĕtnicĭ la bóle, fiă chiar la *influenza* séŭ *„fluerenza“*, adese-orĭ atât de binevenită şi atât de oportună.

Şi 'ntr'adevĕr, chiar décă documentele ar fi maĭ numeróşe, sunt convins că, după retagerea uneĭ părţĭ a populaţiuneĭ romane din Dacia Traiană, în Dacia Aureliană, de doctorĭ nu s'a maĭ pomenit în ţĕrile române timp de uă miă şi maĭ bine de anĭ. In timpul luptelor ce se continuaŭ fioróse între Româno-Bulgarĭ şi Byzantinĭ, spaima de doctorĭ trebue se fi ajuns legendară printre Românĭ, tocmaĭ după cum la Roma, în primele timpurĭ ale Republiceĭ, doctorul inspira uă gróză nemărginită la 'nceput, căcĭ ardea şi tăia fără milă. Inainte de a fi *medicus*, doctorul fusese laRoma *vulnerarius* (doctor de rănĭ), ba poporul îĭ ḑicea şi *carnifex* [2]).

[1]) In Dragicĭ: *Istoria Moldoveĭ pe timp de 500 de anĭ* (Iaşĭ, 1857) pag. 31.

[2]) Primul *vulnerarius*, stabilit la Roma la 535 a C. a fost Archagathon, fiul luĭ Lysanias. Daremberg, *op. cit.* pag. 12.

Vre un nume de felul acestuia de *gâde*, *calăŭ*, *gealat* séŭ *măcelar* trebue sĕ fi avut doctoriĭ prin ţĕrile române pênĕ după anul una miă după Cristos, de óre-ce, nu numaĭ o-dată, ci în dese rândurĭ, cruḑiĭ împĕraţĭ din Byzanţa, când biruiaŭ pe Româniĭ din Pind séŭ de la Dunăre, aveaŭ de obiceiŭ ca, cu ajutorul doctorilor, se taiă în bucăţĭ pe căpitaniĭ românĭ prinşĭ în resboiŭ. După ce'ĭ făceaŭ micĭ fărîme, ordonaŭ doctorilor sĕ se siléscă a'ĭ face sĕ 'nvieze. Experienţe barbare şi cumplite, ca aceia, bunióră ce făcu Constantin Kopronimul la 765 cu căpitanul Cristin, pe care'l ciopărţi în felul acesta, nu eraŭ de natură a îndemna pe Românĭ sĕ se dea pe mâna doctorilor din Byzanţa, adevĕraţĭ carneficĭ [1].

E maĭ mult de cât probabil că, pe atuncĭ, toţĭ Româniĭ, cum pênĕ maĭ deună-ḑĭ uă mare parte dintr'énşiĭ, făceaŭ ceia ce ne spun Herodot, Strabon şi Maxim din Tyr că făceaŭ popórele din Orient, [2]) şi-anume

[1]) George Şincaĭ: *Chronica Românilor* (Iaşĭ, 1853), Tom. I. pag. 141.

[2]) Hundertmark şi I. Carpzov: *De artis medicinae per aegrotorum apud veteres in vias publicas et templa expositionem incrementis,* in Daremberg: *op. cit.* pag. 35.

când unul din membriĭ familieĭ se bolnăvia ceva ceva maĭ greŭ, véra era scos afară în prispă. Orĭ-cine trecea, trebuia se'ntrebe de ce este bolnav şi era dator sĕ se siléscă a'şĭ aduce aminte décă la el acasă séŭ pe la cunoscuţiĭ luĭ fusese cine-va bolnav de uă asemenea bólă şi ce lécurĭ luase. Maĭ era dator, de 'şĭ aducea aminte, sĕ spună lécul pe care bolnavul se grăbea sĕ'l iea.[1]).

Este iérăşĭ probabil că, după alcătuirea principatelor române, în Muntenia şi în Moldova, sĕ fi venit la curtea Domnilor, din când în când, la anumite epoce, medicĭ de prin Byzanţa, din aceia carĭ la Roma sĕ numiaŭ *circulatores*, iér în Grecia şi de sigur, la Constantinopole şi la Alexandria, *periodevti*, adică doctorĭ carĭ mergeaŭ din casă în casă, din oraşe în oraşe, ba chiar, chiămaţĭ fiind, cutreieraŭ pe rând diferite ţĕrĭ [2]).

---

[1]) Obiceiŭ practicat forte şi-acum prin satele nóstre.

[2]) Doctoriĭ *circulatores*, când eraŭ celebri, primiaŭ la Roma şi aiurea onorariele cele maĭ marĭ. Medicul luĭ Claudiu a lăsat moştenitorilor sĕĭ

De altmintrelĭ, şi medicĭĭ, ca şi babele, daŭ pe atuncĭ aprópe aceleaşĭ doctoriĭ. Scóla bĕtrână de la Salerno ordonă maĭ-maĭ aceleaşĭ bĕuturĭ, alifiĭ şi ierburĭ ca şi babele nóstre în medicina lor [1]).

Nu sciŭ décă la Curtea luĭ Alexandru-cel-Bun séŭ la a luĭ Mircea-cel-Bĕtrân aŭ fost doctorĭ. Lucrul e puţin probabil.

Stefan, eroul cel mare şi sfânt al Românilor, nu avea doctorĭ pênĕ la 1475. Şi cu tóte acestea, la asediul Chilieĭ la 1462,

---

şése milióne; Thessalus, un alt medic vestit, *douĕ milióne*. Luĭ Charmis, care veni din Marsilia la Roma, i se plati pentru uă visită 42.000 de leĭ. (Cp. visita luĭ Charcot la Moscova 60.000 de leĭ; visitele luĭ Nothnagel şi Lucas Championnière la Bucurescĭ).—Chirurgului Alcon exilat de Claudiŭ, i se confiscă uă stare de 2.100.000 leĭ. — *Tum medicinali tantum florebat in arte.*

1) Scóla de doftorĭ de la Salerno a fost fundată, spune legenda, de un Arab *(Adela)*, de un Evreŭ *(Helinus)*, de un Grec *(Pontus)*, de un Latin *(Salernus)*. Reţete: viţă plămădită în miere pentru a reda frumuseţa trăsurilor; — iér pentru melancoliă: ierburĭ culese în ajunul Inălţăreĭ, recitând pe *Tatăl Nostru* de un însemnat numĕr de orĭ.

Stefan căpĕtase uă rană adâncă la încheiă tura piciorului, — care încheiătură, nu sciŭ.

Documentele veneţiane, citite de un om de sciinţă, îĭ vor spune póte carĭ din încheiăturĭ fusese rănită. Se făcuse uă fistulă, pe care Stefan o răbdă, ajutându-se cu faimósa luĭ icónă de minunĭ făcĕtóre, cu icóna S-tuluĭ Gheorghie pe care maĭ târḑiŭ o dărui bisericeĭ Zografos din muntele Athos [1]. Se vede însă că, la 1475, durerile deveniseră atât de gróznice, în cât sănĕtatea de fer a mareluĭ Domn fu sdruncinată. Se hotărî se céră Senatuluĭ Veneţieĭ un medic care'ĭ fu trămis. Cum îl chiăma? ce i-a făcut? nu scim. Un alt document din 1502 ne vorbesce de un noŭ doctor la curtea luĭ Stefan, anume Mateiŭ Muriano, care este de maĭ înainte de cât 1502 la Sucéva. Rana mergea înrĕindu-se; vêrsta şi sănĕtatea Domnuluĭ nu puteaŭ se maĭ resiste. La 9 Decembre 1502, — amĕnuntul e interesant, — Stefan, după îndemnul docto-

[1] Uă notiţă consacrată acesteĭ icóne se află în Analele *Academieĭ Române.*

ruluĭ Muriano trămite la Veneţia pe Demetriu Purceviŭ sĕ'ĭ cumpere doctoriĭ. De farmaciĭ în ţéră nicĭ pomenélă. Doctorul pregătia singur doctoriele şi, acum, lipsindu-ĭ ingredientele trebuincióse, trămitea la Veneţia. Pênĕ sĕ se întórcă trămisul, Muriano móre la Sucéva, iér Stefan se îndréptă iérăşĭ cu stăruitóre rugăciune la Senatul Veneţieĭ ca sĕ 'ĭ trămită doctor bun pe care, ḑicea el, îl va plăti bine.

Plata ce se lega Stefan a da doctoruluĭ era de 500 de galbenĭ pe an. Fără îndoiélă că, pe lângă acéstă sumă însemnată fórte pe timpurile acelea, doctorul Domnuluĭ avea sĕ maĭ câştige cine scie câtâncă. Lucrul acesta era cunoscut la Veneţia, şi îndată ce Senatul porunci sĕ se vestéscă dorinţa şi oferta Domnuluĭ Moldoveĭ, doctorĭ mulţĭ se presintară: Giorgio di Piemonte, Girolamo da Cesena şi Alessandro Veronese. Alegerea Senatuluĭ se opri asupra luĭ Girolamo da Cesena care şi plecă la Sucéva.

Bóla Domnuluĭ, rana, starea generală, totul în fine părea a fi de uă gravitate esceptională, în cât doctorul nu voi se iea

singur asupră'șĭ respunderea urmărilor, maĭ cu sémă când se uita în giuru-ĭ și vedea pe fiul Domnuluĭ, pe Bogdan cel gróznic la mâniă, precum și pe aceĭ soțĭ de lupte și victoriĭ aĭ luĭ Stefan, pe uriașiĭ de la Rahova și Valea-Albă carĭ, încărunțițĭ ca și marele Domn pe câmpurile de bătăliă, staŭ acum mâhnițĭ împrejurul bolnavuluĭ și sorbiaŭ din ochĭ pe doctor, năzuind sĕ ghicéscă pe fruntea luĭ décă Stefan avea sĕ maĭ scape orĭ nu. — Măreț tabel pentru pictoriĭ noștri carĭ nu fac numaĭ portrete!

Girolamo da Cesena se 'nfricoșă și ceru consult... ca și adĭ. Era pe véră, în 1504. Se maĭ chiămă decĭ Leonardo Massari, doctor vestit de la Buda, și un doctor evreŭ de la Curtea Chanuluĭ tătăresc. Se consultară și hotărîră se ardă rana care se lățise și, probabil, începuse se gangreneze. Nu garantaŭ nimic. Bogdan primi. Doctoriĭ arseră cu fer roșu. Era la sfârșitul luĭ Iuniŭ 1504; la 2 Iuliŭ, Stefan muri. Spaima doctorilor fu la 'nceput mare. Bogdan însă recunoscu că nu puteaŭ face altmintrelĭ, și lăsă pe ceĭ douĭ adușĭ sĕ plece. Pe Giro-

lamo da Cesena voia sĕ'l reţină pentru curtea luĭ. Se vede însă că Bogdan, dându-şĭ în dese rândurĭ drum slobod mânieĭ luĭ celeĭ viforóse, Italianul o sfecli şi ceru sĕ plece cu orĭ-ce preţ.

Prin stăruinţele Regeluĭ Ungarieĭ, la care Cesena apelase, Domnul Moldoveĭ îĭ dete drumul. Italianul plecă fără sĕ se maĭ uite îndĕrĕt [1]).

Curtea rĕmase iérăşĭ fără doctor. Lucrul acesta se scia în Polonia, şi de aceia, când Bogdan trămise după 1504, — ne spun documentele slavone ale Academieĭ Române, — pe Tăut logofătul, deşteptul şi şăgalnicul diplomat al Moldoveĭ, împreună cu Isac Cămĕraşul şi Ivanciu logofĕtul, la Alexandru Regele Polonieĭ, ca sĕ céră pe sora acestuia Elisaveta de soţiă, Regele ceru şi trămişiĭ Moldoveĭ primiră ca principesa sĕ

---

[1]) Esarcu: *Documente din Arhivele Veneţieĭ;* Marin Sanuto citat în Picot: *Chronique de Moldavie par Grégoire Urechi* (Paris, 1879) pag. 214 şi urm. — Cf. Xenopolu: *Istoria Românilor* II, pag. 415 şi nom.

aducă la Sucéva pe doctoriĭ sĕĭ, pe carĭ Bogdan se îndatora a'ĭ plăti şi întreţine[1].

De-alungul secoluluĭ XVI, de la Bogdan încóce, doctoriĭ fură în ţĕrile române Arabĭ, Evreĭ, Grecĭ şi Italianĭ, adică ómenĭ din acele némurĭ cărora legenda le atribue fundarea şcóleĭ de medicină de la Salerno şi carĭ, credea lumea, puteaŭ sĕ se pricépă maĭ bine în tainele medicineĭ.

Credinţa în pietrele cu virtuţĭ tămăduitóre, venind póte de la Arabĭ, era fórte respândită în Moldova, în secolul XVI. Un doctor arab de la Cetatea Albă aplica uă anume pĭétră pe inima celuĭ ce suferia de epilepsiă; aplica uă altă piétră, numită *Nefretica*, acelora ce suferiaŭ de rinichĭ. Piétra numită *Judaica* avea mare putere de a disolva şi de a goni rĕutăţile din trup; *Selenita*, póte matostatul, opria emoragiele, décă o aplicaĭ pe frunte, iér piétra numită *a Vulturuluĭ* împiedica lepădăturile. Mediciĭ şi-aveaŭ aceste pietre frumos orânduite în-

---

[1]) Hurmuzake: *Documente privitóre la Istoria Românilor*, vol. II, part. 2, pag. 726.

tr'uă cutiă, ca un fel de farmaciă portativă, cu care se plimbaŭ pe la toţĭ bolnaviĭ [1]).

Totuşĭ, cu tóte pietrele lor de léc, tot babele eraŭ maĭ cercetate de cât doctoriĭ, de marea maioritate a poporuluĭ din tóte clasele.

Un procedeŭ pe care Cantemir 'l pomenesce în *Descrierea Moldoveĭ* [2]) şi care trebue sĕ fi continuat pênĕ mult maĭ încóce era acela de a face de legătură, de deslegătură, de pricolicĭ şi de tricolicĭ, vrăjĭ séŭ farmece cu bĕuturĭ, cu unsorĭ séŭ cu *încondeiăturĭ* magnetice, nu asupra persóneĭ suferinde, ci asupra uneia care era strîns legată prin afecţiune séŭ ură de persóna bolnavă séŭ pe care voiaĭ s'o bolnăvescĭ. Tu te ungeaĭ, tu beaĭ, pe tine te 'ncondeia baba cu efluviele magnetice ce se revĕrsaŭ din degetele eĭ, şi un altul simţea efectul.

Cum se stabilia comunicaţiunea şi cum tu serviaĭ ca deposit provisoriŭ séŭ ca un

---

[1]) Papiu Ilarianu: *Tes. de Mon. Istorice pentru România,* vol. II, pag. 110.

[2]) Demetriu Cantemir: *Opere* (ediţ. Academ. Rom.) vol. II, pag. 156—157.

element de transiţiune, iétă un mister pe care eŭ unul nu mĕ încumet a'l lămuri.

Ceia ce era şi maĭ ciudat era un alt descântec pe care Cantemir 'l povestesce din vĕḑute, cu adâncă mirare dér fără se rîdă, şi anume: ţi-era calul, óia séŭ măgarul bolnavĭ. Te duceaĭ la babă, baba descânta, tu beaĭ apa séŭ doctoria, şi măgarul se făcea sănĕtos.

Cum şi ce fel? Rĕspunsul obicĭnuit pe care babele 'l daŭ şi pênĕ maĭ de ună-ḑĭ la asemenea indiscrete întrebărĭ era póte şi-atuncĭ următorul: eh! écă aşa! pré vreĭ sĕ sciĭ multe, şi vorba ăluia: cine scie multe móre, he!....

In Moldova, de la Bogdan înainte, doctoriĭ nu aŭ maĭ lipsit de la curtea Domnuluĭ.

Ba chiar un Domn al Moldoveĭ, Petru Rareşĭ, adevĕratul moştenitor al tuturor marilor calităţĭ ale luĭ Stefan-cel-Sfânt, Petru Rareşĭ, Românul cel maĭ învĕţat din secolul XVI, a fost şi doctor [1]).

---

[1]) Datoresc acéstă preţiósă sciinţă vastelor cunoscinţe şi prietenóseĭ amabilităţĭ a d-luĭ B. P. Hasdeŭ, care mi-a arĕtat şi lămurit din ediţiunea

Pentru Muntenia amĕnuntele ce am spicuit prin cronice şi documente sunt maĭ puţin numeróse. Doctorul la Curtea Domnuluĭ era un personagiŭ care lua parte la tóte tainele la carĭ Domnul voia sĕ'l priméscă, maĭ cu sémă când otrava avea sĕ 'şĭ jóce rolu'ĭ politic orĭ diplomatic. Veneţianiĭ mânuiaŭ tot atât de bine pumnalul ca şi otrava, şi sciinţa lor se respândise în tóte ţĕrile europene, carĭ eraŭ în relaţiunĭ frecuente cu dênşiĭ.

Când Eraclide Despot, viitorul Domn al Moldoveĭ, veni la Curtea luĭ Alexandru Vodă Lăpuşnénu, dându-se drept rudă a Dómneĭ Ruxandra Lăpuşnénu, sora Dómneĭ Kiajna, ambele fiice ale luĭ Petru Rareşĭ,

---

ruséscă a *Istorieĭ Rusieĭ* de Karamzin (Tom. (IX) nota 849, în care se vorbesce de o *Epistoliă* a unuĭ Ivaşco Peresvetov. Intr'acéstă bucată literară, adresată Ţaruluĭ *Ivan-cel-Gróznic*, Peresvetov dice că a slujit pe Zapolia al Ungarieĭ, pe Ferdinand al Bohemieĭ şi pe Petru Rareşĭ al Moldoveı, despre care—citez textual—spune: *Voevoda Petru ucĭonăĭ filosof i dohtor,* — adică: Petru Vodă este un învĕţat filosof şi doctor.

Alexandru Vodă vĕḑu îndată că veneticul acesta, care ameţia pe toţĭ cu meşteşugitele'ĭ minciunĭ, avea sĕ i-o jóce. Şi decĭ, nicĭ una, nicĭ douĕ: dete ordin doctoruluĭ sĕŭ sĕ'l otrăvéscă. Otrava ce se dete luĭ Despot fusese probabil dintr'acelea care nu omóră de o-dată, ci te pornesc *poeticamente* şi *langurosamente*, cu *mica vitessă* sub pămênt sub iérbă verde, aşa în cât te topescĭ d'an-picióрele, fără se trăsnéscă cuĭ-va prin cap că aĭ fost otrăvit. Despot, deştept şi maĭ şiret de cât Lăpuşnénu, vĕḑu îndată că numaĭ idiosincrasia luĭ, adică firea luĭ, nu'l dispunea la uă bólă de poetică langóre şi că, prin urmare, era otrăvit.

Cronicarul ḑice:

„Despot se dete la doftorĭ carĭ 'l păziră „şi'l vindecară“ [1].

Indată ce se 'ntremă, Despot o tuli în Polonia ca în urmă se viă cu ajutorul luĭ Laski se iea luĭ Lăpuşnénu domnia. Ceia

---

[1]) Kogalnicénu: *Cronice,* Neculaĭ Costin, vol. I, pag. 430, şi Esarcu: *Documente Veneţiane,* în Tocilescu: *Rev. pentru Ist. Arch. şi Filol.,* an. II vol. 1, fasc. 1.

ce se şi făcu. Doctorul luĭ Lăpuşnénu, care, după ordin, voise sĕ omóre pe Despot, omorî pe Domnul sĕŭ, pe Lăpuşnénu, şi maĭ târḑiŭ se făcu Turc ca să scape de pedépsă, — aşa afirmă documentele veneţiane [1].

Cérta cu Laski, iscată îndată după suirea luĭ Despot pe tron, se datoresce în mare parte şi doctoruluĭ luĭ Laski. Acest doctor comisese uă greşélă fórte obicĭnuită pentru un doctor.... din vremurile acelea: omorîse un bolnav pe care'l îngrijise. Despot voia se trămită pe doctor pe lumea cea-l'altă ca să repete bolnavuluĭ reţetele date pe lumea de aci. Laski se supără; de aci duşmănia ale căreĭ efecte fuseră fatale luĭ Despot-Vodă [2].

Doctorul personal al luĭ Despot era şi omul luĭ de încredere. Când Wolfgang Schreiber, un deştept vêntură-lume, veni în Moldova în Octobre 1562 ca se tracteze

---

[1]) Scrisóre din 20 Decembre 1560. Esarcu: *Documente Veneţiane.*

[2]) Şincai: *Cronice,* vol. II, pag. 213.

înfiinţarea uneĭ tipografiĭ la Iaşĭ, traducerea Biblieĭ pe romănesce şi căsătoria luĭ Despot cu uă principesă germană, Domnul pe doctor 'l puse se negocieze acéstă pestriţă misiune [1]).

Doctoriĭ, după cum se vede, nu eraŭ în secolul XVI numaĭ medicĭ, ci şi negociatorĭ, însărcinaţĭ cu deosebite misiunĭ care'ĭ scoteaŭ cu desĕvêrşire din *Codex*. Fiul medicululuĭ luĭ Henric IV şi care tot medic era servia ca prim-secretar al ambasadeĭ francese din Constantinopol [2]). Mediciĭ eraŭ filosofĭ şi teologĭ. Şincaĭ ne spune că doctorul luĭ Sigismund, principele Transilvanieĭ, anume Blandrata, făcuse pe stăpânul sĕŭ se îmbrăţişeze arianismul [3]).

Fie-care principe în Orient, în deosebĭ la finea seculuuĭ XVI, îşĭ avea doctorul sĕŭ. Viziriĭ şi paşalele, plecând la bătăliă, 'şĭ-

---

[1]) Hurmuzake: *Documente,* vol. II, part. 1, pag. 446,— uă scrisóre fórte interesantă şi plină de preţióse amĕnunte asupra trecutuluĭ nostru cultural.

[2]) Papiŭ Ilarianu: *Tes. de Mon. Istor.* vol. II, pag. 120.

[3]) Şincaĭ: *Cronică,* vol, II, pag. 234.

aveaŭ medicii lor, maĭ totdéuna, acum, Evreĭ, maĭ târḑiŭ Grecĭ. Protomedicul luĭ Siman-Oaşa, un Evreŭ, a fost prins la Călugărenĭ şi, pentru că era considerat, pare-se, ca un personagiŭ, a fost dus în Transilvania la închisóre, de unde n'a fost eliberat de cât în Decembre 1595 [1]).

Fiă în Transilvania, fiă în ţĕrile române, adese-orĭ nu unul, ci maĭ multĭ doctorĭ se aflaŭ la curte. Mihaĭ Vitézul trebue se fi avut maĭ mulţĭ, de óre-ce, într'un raport trămis din Praga la 1597 Ianuariŭ în 6 de ambasadorul veneţian Senatuluĭ Republiceĭ, se vede că Mihaĭ Vitézul era (citez): „atât „de greŭ bolnav, în cât doctoriĭ desperaŭ de „scăpare şi se socotia mórtea luĭ ca un lucru fórte grav“, [2]) constatare, Dómnelor şi Domnilor, pe care cercetătorul român o citeşce astă-ḑĭ cu adâncă şi patriotică plăcere, mĕsurând printr'ênsa, ca şi prin scrisorile luĭ Enric IV Regele Franciei, marele

---

[1]) Hurmuzake: *Documente,* vol. III, part. 1, pag. 216.

[2]) *Ibidem:* vol. III, part. 2, pag. 228—229.

preţ ce Europa punea pe sabia şi armata Eroului român.

Totuşĭ, firea puternică şi sănĕtatea de fer a Eroului triumfară; bóla cea grea de care medicii disperaseră trecu pe iute. Mihaĭ putu sĕ reîncépă şirul biruinţelor întrerupte pentru câtă-va vreme. De la 1597, Documentele nu maĭ vorbesc despre vre-uă bólă a Eroului. Doctoriĭ Domnuluĭ îngrijaŭ de ceĭ ce primiaŭ rănĭ în luptă [1]. Mihaĭ nu maĭ cerea ajutorul lor de cât numaĭ atuncĭ când, cu viforósa'ĭ vitejiă, la luptă séŭ la vênătóre, cădea de pe cal şi 'şĭ scrîntea mâna séŭ piciorul, — accidente pe care ambasadoriĭ Veneţieĭ nu uitaŭ de a le comunica Senatuluĭ cu deosebite amĕnunte. Deşteptiĭ judecătorĭ aĭ politiceĭ europene,[2] ambasadoriĭ Veneţieĭ, mĕsuraŭ maĭ bine de cât Mihaĭ însemnătatea luĭ aci în Ori-

---

[1] *Ibidem:* vol. III, part. 2, pag. 283.

[2] Jean Zeller: *La Diplomatie Française vers le milieu du XVI-e siècle d'après la corresp. de Guill. Pellicier, ambass. de François I-er à Venise* (1539—1542) (Paris, 1881) *passim*, şi Ernest Nys: *Les Origines de la Diplomatie* (Bruxelles, 1884).

ent, şi de aceia, orĭ-ce s'atingea de învingĕtorul de la Călugărenĭ căpĕta în ochiĭ lor uă greutate de mâna ântâiŭ. Mihaĭ nu a vĕḑut, nu a creḑut, nu a judecat tot aşa, şi acésta i-a fost marea nenorocire[1].

Spuneam adinéorĭ, Dómnelor şi Domnilor, că mediciĭ lăsaŭ la uă parte medicina şi făceaŭ, cum s'ar ḑice astă-ḑĭ, politică séŭ alte-alea, carĭ numaĭ de medicină nu se ţineaŭ. Avem un exemplu caracteristic într'acéstă privinţă; îl găsim într'un raport pe care David Ungnad, comisar imperial german la Constantinopole, 'l trămite la 1577, Maiŭ în 25, la Viena, împĕratuluĭ Rudolf II. Ungnad ne spune că, la acéstă epocă, un óre-care doctor din Lombardia, anume *Rosso*, venise la Constantinopole şi voia cu orĭ-ce preţ sĕ se facă Domn în Muntenia. Stăruia pe lângă Sultan şi pe lângă Mehmet-Paşa, făgăduindu-le darul cu

[1]) Cp. al meŭ *Const. Branc. şi Ludovic XIV*, studiŭ asupra politiceĭ francese în Europa resaritĕnă (1534—1715), precum şi *Duşmaniĭ luĭ Mihaiŭ Vitĕzul*, studiu de pe documentele Hurmuzake.

carul şi mărirea tributuluĭ în proporţiunĭ colosale. Cerea zor-nevoiă tronul din Bucurescĭ, afirmând că are drepturĭ la dênsul, de óre-ce părinţiĭ luĭ domniseră o-dată în Ţéra-Românéscă. Când? nu sciŭ.

Afacerea acestuĭ *vraciŭ* cu veleităţĭ suverane se tractă vr'o câte-va sĕptĕmânĭ la Pórtă; la sfârşit, ea fu resolvată *à la turca*. Doctorul *Rosso*, pretendent la Domniă, cu alţĭ şépte Muntenĭ, partida luĭ, se vede, fură condamnaţĭ la galere, spun uniĭ, surghiunıţĭ la Rodos, afirmă alţiĭ [1]).

După *Rosso*, pe alt doctor nu l'a maĭ apucat poftele Domnieĭ. El este singurul pe care l'am găsit din tagma doftoricéscă, pe care Provedinţa şi împrejurările l'aŭ adus se figureze pe lista pretendenţilor la Domniă, pentru ca sĕ nu se ḑică de viitorime că nu tóte felurile şi tóte breslele de ómenĭ aŭ năzuit sĕ urce rîvnitele trepte ale tronurilor din Iaşĭ şi din Bucurescĭ.

In timpul acesta, de-a lungul secoluluĭ

---

[1]) Hurmuzake: *Documente,* vol. III, part. 1, pag. 41.

XVI, din câte 7 în 7 anĭ, ciuma visita când Muntenia, când Moldova. Citez ca *ciume documentate* pe cele 1579, din 1588 şi 1592 [1]. Cea din 1588 fusese gróznică dér şi ciudată pentru Moldovenĭ, căcĭ, de şi ciuma bântuia cu tótă furia, totuşĭ se făcu anul acela atâtea bucate şi atâta miere, în cât ajunsese faima bogăţieĭ moldovenescĭ pênĕ la Viena şi pênĕ la Constantinopole. De 40 de anĭ, spun rapórtele, nu maĭ fusese atâta belşug într'acéstă bine-cuvêntată ţéră [2].

Doctoriĭ continuă în secolul XVII a figura la curtea Domnilor în Moldova şi în Ţéra-Românéscă, cu uă deosebire însă de cum fusese pênĕ acum.

De la doctoriĭ luĭ Stefan-cel-Mare şi pênĕ la sfârşitul seculuĭ XVI, ceĭ maĭ mulţĭ fuseseră Italianĭ. Acum, de-alungul secolu-

---

[1]) Tóte sunt constatate fiă de bailiĭ Veneţieĭ, fiă de trămişiĭ Polonieĭ, fiă de Internunţiĭ Imperiuluĭ German séŭ de ambasadoriĭ Francieĭ în diferitele volume ale colecţ. Hurmuzake.

[2]) Hurmuzake: *Documente*, vol. III, part. 1, pag. 114.

luĭ XVII, Greciĭ le ieaŭ locul. Eĭ gonesc pe Evreĭ şi pe Italianĭ. Pe Evreiĭ carĭ eraŭ moştenitoriĭ Arabilor în medicină nu'ĭ maĭ întâlnim de loc. Greciĭ i-aŭ dat la uă parte. Pe Italianĭ îĭ stêrpiră prin faptul că merseră eĭ înşişĭ la Padova, la Bologna, la Roma se'nveţe medicina şi filosofia [1].

Ortodoxĭ, cu relaţiunĭ la Constantinopole unde începeaŭ ântâiŭ se practice pentru a'şĭ face cuvenitul renume, Greciĭ fură preferiţĭ Italianilor. Nu maĭ vre-uă bólă grea séŭ vre-uă celebritate sgomotósă maĭ îndemnaŭ pe Domnĭ se maĭ ţină Italianĭ la curţile lor. Şi-apoĭ, Italianiĭ se şi cam deochiaseră. Intrebuinţaŭ otrava *à bouche que veux-tu*, adică cu prea multă înlesnire. Invĕţaseră pênĕ şi pre mitropoliţĭ se dea otravă în grijaniă celor pe carĭ voiaŭ sĕ'ĭ trămită ceva maĭ iute pe lumea cea-l'altă. Bailul Simeone Contarini în documentele veneţiane scrie Senatuluĭ veneţian la 29

---

[1]) Amĕnunte în autoriĭ ce se vor cita maĭ la vale, şi anume Cronicariĭ noştri, Chassiotis (*l'Instruct. publique chez les Grecs*), Fabricius, Erbicénu, Şincai, Legrand, Picot etc. etc.

Maiu 1610 că Mitropolitul Moldoveĭ s'a încercat se otrăvéscă cu grijania pe Stefăniţă, fiul luĭ Iancu Voevod [1].

Greciĭ n'aveaŭ atâta curagiŭ. Incercările de otrăvire devin maĭ rarĭ. Medicina doctorilor Grecĭ, a celor maĭ mulţĭ, fiă că o luaŭ din Facultăţile italiane, fiă că o moşteniaŭ de prin Constantinopole, se asemăna fórte cu reţetele babelor nóstre, pênĕ aprópe de finea seculuĭ XVII, adică pênĕ acum 192 de anĭ.

In formularele medicale, într'aşa numitele *iatrosophia*, din care unul s'a tipărit la Veneţia, la 1647, sub numele de *Geoponicon* de către călughărul Agapios, fost 'nainte Athanasios Lando, — în formularele acestea, alăturĭ de reţetele ceva maĭ medicale, sunt altele curat băbescĭ [2].

Bunióră, doctoriă din *Geoponicon* în contra cheliei: „iea un pantof de femeiă; ru-„pe-ĭ talpa; taiă dintr'ênsa partea despre

---

[1]) Esarcu: *Doc. Veneţ.*, in Tocilescu: *Revist. pentru Ist. Filol. şi Archeol.* an. II, vol. I, fasc.

[2]) Legrand: *Bibliothèque grecque vulgaire* (Paris. 1881) vol. II, studiul introductiv.

„călcâiŭ; pune-o pe foc; prefă-o în cenuşe; „amestecă-o cu unt-de-lemn; fă-o alifiă şi „frécă-te pe cap“, — reţetă curiósă prin faptul că ’ţĭ cere sĕ ieĭ talpa de la călcâiŭ, — ceia ce aduce aminte, nu călcâiul invulnerabil al luĭ Achile, ci acea parte din cântecul căluşarilor: „Sub călcâiul cismeĭ mele „jócă dracu şi uă muiere, şi mĕ’nvéţă se „fac rele.“

Şi ne aducem aminte, Dómnelor şi Domnilor, de acéstă frântură din cântecul căluşăresc, pentru că şi căluşariĭ, în secolul XVII, aveaŭ în săltăréţa lor carieră uă parte doftoricéscă. Cantemir vorbesce de jocul în cadenţă şi de pronunţarea unor anumite cuvinte de către căluşarĭ, împrejurul bolnavuluĭ culcat la pămênt [1]). Din bĕtrânĭ, mi-aduc aminte că jucând căluşarul ḑice:

Din călcâiŭ încetişor
Şi din talpă binişor,

---

[1]) Demetriu Cantemir: *Opere*, (ediţ. acad.) vol. II, pag. 142—143. — Şi aḑĭ pe bolnavul muşcat de chîrchîlag ’l légănă într’ua cergă 40 de ómenĭ, şi îĭ va fi trecênd!

Hop o-dată!
Şi-altă dată,
Sus de două,
Jos de nouĕ,
Pĕn' la patru-ḑecĭ şi nouĕ.

Şi-apoĭ venia un chiot detunător de băga rĕcorile în bolnav şi'l treceaŭ năduşelile, şi se ducea lingórea în pustiă, sĕ nu maĭ viă, trăsni-o-mi-ar sfîntu Iliă.

Nu sciŭ dacă aḑĭ, de la Pascĭ pênĕ la Rusaliĭ, căluşariĭ maĭ fac concurenţă medicululuĭ de plasă prin districtele Regatuluĭ. Sciŭ însă că un alt concurent al mediculuĭ practică prin sate medicina fără diploma docteĭ facultăţĭ, şi acesta este *Ursul*, care îşĭ dă cu impasibilă liberalitate pĕrul pentru afumarea de sperietură şi *calcă*, adică *masséză* ca cel maĭ destoinic *masseur*, nu maĭ după invitaţiunea răguşită a Danciuluĭ-cornac care'ĭ ḑice tot

Din călcâiŭ încetişor
Şi din talpă binişor!
Sus, Martine!
Şi maĭ bine
Că'ţĭ daŭ pâine cu măsline.

Se revenim însă la doftoricescul meşte-

șug și la formularele doftorilor în secolul XVII. Uă altă doctoriă, în contra *migrenei*, era următórea conjurațiune pe care o traduc tot dintr'un *iatrosophion* pe care 'l găsesc în franțuzesce în *la Bibliothèque grecque* [1]) a d-luĭ Legrand. Descântecul — căcĭ este un descântec — ḑice:

„In numele luĭ Dumneḑeŭ cel a tot pu-„ternic!... Când Migrena, aripa Sataneĭ, eși „din adâncimile Măreĭ, Domnul nostru Isus „Christos o întâlni și'ĭ ḑise: un'te ducĭ, Mi-„grenă? Și ea'ĭ respunse: Dómne, Dómne, „de ce me'ntrebĭ? Mĕ duc sĕ intru în ca-„pul robuluĭ luĭ Dumneḑeŭ cutare, sĕ-ĭ sgu-„duĭ creieriĭ și sĕ'ĭ holbez ochiĭ. Er Christos „îĭ ḑise: du-te pe muntele Ararat, acolo unde „nu se aude nicĭ sunet de bucium, nicĭ co-„coșul nu cântă; acolo mănâncă, și bea, și „potolesce-țĭ mânia. — Christos s'a născut „în Betleemul Judeieĭ; Christos a fost rĕs-„tignit pe muntele Calvaruluĭ. Fugĭ, Mi-„grenă, părăsesce pe robul luĭ Dumneḑeŭ „cutare....."

Comparațĭ acest descântec conjurator cu

[1]) Vol. II, studiul introductiv.

următorul descântec de pocitură din colecţiunea citată: [1]).

Amin, amin, Cosma Dămian,
Nouě străgĭ. nouě pociturĭ;
Nime nu le-o vědut,
Nime nu le-o audit.
Numaĭ Maica Domnuluĭ,
Din pórta Ceriuluĭ
Le-o audit şi vědut,
Care 'nainte le-a eşit
Şi le-a întrebat: unde vě duceţĭ?
— Ne ducem la (cutare)
Carnea sě'ĭ mâncăm,
Dilele sě'ĭ luăm
Sângele sě'ĭ bem.
— Nu vě duceţĭ la (cutare)
Carnea sě'ĭ mâncaţĭ,
Dilele sě'ĭ luaţĭ
Sângele sě'ĭ beţĭ;
Ci vě duceţĭ în Dunărea mare
Câ este un peşte mare,
Carne sě'ĭ mâncaţĭ
Dilele sě'ĭ luaţĭ
Sângele sě'ĭ beţĭ
Pe Cutare sě'l lăsaţĭ
Luminat, curat

---

[1]) Lupaşcu: *Medecina babelor,* pag. 27.

Cum Dumneḑeŭ l'a lăsat,
Descântecul de la mine
Lécul de la Dumneḑeŭ,

Acéstă formulă finală a descânteculuĭ: „Descântecul de la mine, lécul de la Dumneḑeŭ", este în tocmaĭ formula finală a tuturor reţetelor pe carĭ le scriaŭ doctoriĭ grecĭ în tot secolul XVII. Cesar Dapontes, un Grec cu deosebire interesant pentru istoria Românilor, ḑice într'una din scrierile sale, *Cronica de la 1648—1704*:[1] „Doctoriĭ, în reţete, scriŭ ântâiŭ medicamentele şi-apoĭ la fine nu uită nicĭ o-dată frasa: *Viă sănĕtatea de la puterea divină, care birue tot.*

Tóte bune, dér puterea divină, şĭ-atuncĭ, ca şĭ-acum, nu ajuta pe doctor şi pe bolnav, de cât dacă şi eĭ puneaŭ umĕrul, doctorul cu sciinţa şi bolnavul cu tăria fireĭ. *Ajută-te şi cerul te va ajuta*, e adevĕrul cel mare.

Şi se vede că doctoriĭ carĭ eraŭ la cur-

---

[1]) C. Erbicénu: *Cronicariĭ Grecĭ carĭ aŭ scris despre Românĭ în Epoca Fanarioţilor* (Bucuresci, 1890), *Cronica luĭ Chesarie Dapontes*, pag. 131.

tea luĭ Vasile Lupul între 1638 şi 1640 nu cam ajutaŭ pe fiul cel mare al Domnuluĭ, pe acel Ión Vodă pe care Vasile voia sĕ'l lase Domn în Moldova, iér el se trécă stăpânitor în Ţéra-Românéscă.

Ion Vodă era slab, limpeḑiŭ, pirpiriŭ, séu cum s'ar ḑice aḑĭ anemic, chlorotic, rachitic, suflet puţin, un fel de „se'l sufli se cadă", de vreme ce *Cronica* ḑice că era „slab şi desnodat de mâinĭ şi de picióre, „ca şi cum n'ar fi fost feciorul luĭ Vasile „Lupul, care era un om ca un leŭ şi la „hire şi la trup" [1]).

La Iaşĭ, doctoriĭ nu putură sĕ'ĭ facă nimic, ba încă uá mână începu sĕ i se móiă séŭ sĕ i se usuce. Pentru că şi politica îĭ ordona sĕ trămită spre chezăşiă un ostatic la Constantinopole, Vasile Vodă hotărî sĕ pornéscă pe fiul sĕŭ acolo în 1640. Bailul veneţian, Aloisio Contarini, ne spune la 11 August 1640, că a sosit Ion Vodă, că e de 15 anĭ, că a venit sĕ se caute şi că, dacă nu se va tămădui în capitala Sultanilor, va

---

[1]) Kogalnicénu: *Miron Costin*, vol. I, pag. 308

pleca în Italia, la Padova[1]), sĕ se aréte doctorilor celor marĭ carĭ profesaŭ la celebra universitate a Padoveĭ. Scim că Ión Vodă n'apucă se védă Italia, căcĭ muri la Constantinopole.

Tot pe vremea acésta și până la 1642, la Bucurescĭ, Mateiŭ Basarab suferia de idropisiă[2]). Cine îĭ era doctor, nu sciŭ. Ambasadorul venețian din Constantinopole, Girolamo Trevisano, ne spune de bóla Domnuluĭ într'uă scrisóre din 3 Februariŭ 1642, dér nu ne numesce pe doctor.

In orĭ-ce cas, e peste putință ca, la curtea luĭ Mateiŭ, unde strălucea cumnatul Domnuluĭ, invĕțatul Udriste Nasturel din Herĕscĭ și Dómna Elena, sora luĭ Udriste, una din rarele Dómne carĭ aŭ domnit cu adevĕrat asupra țĕreĭ ca regentă, în lipsa bărbaților dușĭ peste hotare séŭ la bătăliă, e peste putință sĕ nu fi fost doctorĭ.

Nu am avut la 'ndemână scrisorile luĭ

---

[1]) Hurmuzake: *Documente*, vol. IV, part. II, pag. 512.

[2]) Hurmuzake: *Documente*, vol. IV, part. II, pag. 514.

Parcevicĭ, episcop de Martianopole, care a trăit la Curtea bĕtrânuluĭ Domn câtă-va vreme; într'ênsele se vor fi găsind póte asemenea amĕnunte [1]).

Totuşĭ, se nu uităm pe Paul din Aleppo care, peste vro şése anĭ, la 1648, era la Têrgovişte unde, cu esagerarea luĭ orientală, ne spune că'l dîrdiaŭ frigurile de câte treĭ orĭ pe ḑi, şi că nu eraŭ la Têrgovişte nicĭ medicĭ, nicĭ chirurgĭ, nicĭ doctorĭ. Jalea te coprinde vĕḑênd pe bietul diacon cum se vaită şi se bocesce [2]).

---

[1]) *Archiv für oesterreichische Geschichte* (L. IX. Band), Wien 1880. Studiul comiteluĭ Pejacsevicĭ asupra stramoşuluĭ sĕu: *Peter Freiherr von Parcevicĭ, Erzbischof von Martianopol, apostolischer Vicar und Administrator der Moldau, bulgarischer Internuntius vom Kaiserlichen Hofe und Kaiserlicher Gesandter bei dem Kosaken Hetman Bogdan Chmielnicki, 1612—1674,* studiu alcătuit după documente inedite din Viena, Buda, Cluşĭ, Roma şi Veneţia (pag. 337—638 din *Archivă).* Asupra luĭ Parcevicĭ v. şi d. B. P. Hasdeu: *Archivul din Genova* în *Col. lui Traian* (Iul.—Sept. 1882) şi *la Revue Historique* Paris, 1880, Sept.—Oct.).

[2]) Hasdeu: *Archiva Istorică a României.* Călĕtoria lui Paul din Aleppo. Cap. XII.

Şi, cu tóte acestea, vaietele luĭ Paul din Aleppo ni se par cel puţin ciudate, de óre-ce scim că'n secolul acesta şi'n secolele următóre, pênĕ maĭ acum 20—30 de anĭ, bântuia şi a bântuit în ţĕrile române şi medicina ieratică, medicina sfântă, medicina călugăréscă, alăturĭ de medicina babelor şi de medicina doftoricéscă.

Pentru ce acest evlavios şi sfătos călughăr nu 'şĭ *scria* luĭ însuşĭ de frigurĭ? A scrie de frigurĭ pe cojiţe de pâine de formă când pătrate, când romboidale [1]) cu nisce slove întortochiate, de semĕnaŭ cu turaua Sultanuluĭ de pe lira otomană, era, în ţĕrile române, pentru un călughăr venit de la Ierusalim séŭ de la sfântul Munte un venit grăsuliŭ şi durduliŭ, în tocmaĭ după pofta cucerniceĭ séle inimĭ. Aceste cojiţe de

---

[1]) D. B. Iorgulescu, directorul gimnasiuluĭ *Hasdeŭ* din Buzĕu, mi-a comunicat un *scris* de frigurĭ care e următorul: în prima ḑi, se scrie pe cojiţă: *Abele 31* :+: *Zut;* a doua ḑi: *Bodele 31* :+: *Zut*, iér a treia ḑi: *Abele Bodele 31* :+:+: *Zut.* Te vor lasa frigurile cu atât maĭ iute, cu cât veĭ face pe *Z* de la *Zut* un *Z* nemţesc, adică un ℨ.

pâine, scrise pe limbĭ înalte şi adâncĭ, se vindeaŭ în oraşele Românieĭ, în tocmaĭ cum se vindeaŭ *indulgenţele* în Apus, înaintea luĭ Luther.

Lumînările de Pasce, de la Ierusalim, céra descântată lângă apa Iordanuluĭ, săpunul cu care se spălase pe mâinĭ patriarhul la serbătorile împĕrătescĭ, untdelemnul sfinţit de la candela sfântuluĭ Mormênt, apa care ţîşnise din icóna de minunĭ făcĕtóre a cutăreĭ séŭ cutăreĭ mânăstirĭ din sfântul Munte, tóte eraŭ atât de căutate de bolnaviĭ din România, în cât prea sfinţiĭ călughărĭ, patriarhĭ şi episcopĭ, carĭ veniaŭ prin Iaşĭ şi prin Bucurescĭ nu sciaŭ cum se îndestuleze pe toţĭ ceĭ-ce veniaŭ sĕ céră aceste doctoriĭ de minunĭ făcĕtóre,.... adică se céră, nu; mĕ'nşel: sĕ cumpere, căcĭ nu maĭ sfinţiĭ Cosman şi Damian fuseseră doctorĭ fără de argint.

Episcopiĭ şi patriarhiĭ, duhovniciĭ şi diaconiĭ, primiaŭ cu mucenicéscă umilinţă banĭ şi moşiĭ, scule şi argintăriĭ, ba chiar şi producte pe carĭ le revindeaŭ totdéuna cu câştig, spre cinstea şi slava sfântuluĭ Ev-

dochie, negustorul cel fără de cusur; da, primiaŭ, primiaŭ într'una pentru dragostea oilor cuvêntătóre şi pentru slava sfinţilor maĭ sus pomeniţilor Cosma şi Damian, de la D-ḑeŭ doctorĭ fără de argint.

E uimitor de mare cantitatea doftorielor sfinte, ce s'a consumat în ţĕrile române, în cele douĕ din urmă secole! Ar fi trebuit patriarchuluĭ de la Ierusalim se aducă untde-lemnul din candela sfântuluĭ Mormênt în chiupurĭ marĭ cât balena, pentru a rĕspunde la tóte cererile. Dér nu făcea aşa, căcĭ lucrul ar fi fost nepractic, şi al doilea ar fi fost în contra principiuluĭ care spune că doctoriele ieratice trebue luate în porţiunĭ séŭ dose infinitesimale.

Eĭ aduceaŭ uă sticluţă cu untdelemn din candela sfântuluĭ Mormênt séŭ cu apa de la Iordan orĭ din fântâna Cedronuluĭ. Că untdelemnul séŭ apa eraŭ de la Ierusalim, eŭ unul nu aşĭ garanta nicĭ cu partea din Raiŭ a duşmanilor meĭ. Când se isprăvia la Iaşĭ séŭ la Bucurescĭ apa séŭ untdelemnul din preţiósa sticluţă, medicul prea sfinţit punea apă din Dâmboviţă séŭ din Bah-

luiŭ, căcĭ, conform scripturei, duhul Domnuluĭ plutesce de-asupra tuturor apelor.

Cererile continuaŭ, ofertele eraŭ gata.

Condiţiunea de căpetenià era ca sticluţa se fiă mică şi închisă în treĭ-patru cutiĭ carĭ se scoteaŭ una dintr'alta.

Şi când înaltul prelat mergea acasă la bolnav, şi când acesta venia la înalt-preasfinţia sa, formalităţile eraŭ aceleaşĭ. Preţul însă de sigur diferia, ca şi astă-ḑĭ, — *on opère chez soi et on travaille en ville.*

Şi étă cum, după spusa unuĭ bĕtrân care de la tată-sĕŭ o auḑise: Cutia cea mare se deschidea cu deosebită ceremonià; se rostia nisce cuvinte pe limbĭ adâncĭ de către episcop; călughăriĭ carĭ 'l însoţiaŭ luând uă poziţiune cataleptico-extatică, ca coprinşĭ de alte-alea, pironiaŭ ochiĭ în bolnav. Acesta simţia un fior.... A doua cutià apărea.... Emoţiunea crescea. Dacă putea, bolnavul cădea în genunchĭ, iér rudele rupeaŭ pămêntul cu mĕtăniele.... La apariţiunea celeĭ de-a treia cutià pe care, încet, oblu şi pe linse, o arĕta episcopul, bolnavul tremura ca varga, simţia că, de la creştet pênĕ în

tălpĭ, l'arde şi'l înghiaţă, 'l saltă şi'l dobóră, 'l chinuie şi 'l mângâiă uă căldură ciudată, de el ne maĭ simţită.

Când apărea în fine sticluţa, sfinţita sticluţă, învĕlită în catifea verde séŭ roşiă, călughăriĭ, ca sguduiţĭ de uă puternică scânteiă electrică, cădeaŭ în genuchĭ. Bolnavul, rudele, ceĭ de faţă, toţĭ isbiaŭ cu fruntea pardoséla odăieĭ. Episcopul, cu mişcărĭ automatice, se apropria de bolnav. Respiraţiunea i-era şuerândă şi gâfăindă..... ungea cu untdelemnul séŭ uda cu apa din sticluţă şi.... şi bolnavul se făcea bine în marea maioritate a casurilor.

Curentul nervos, ipnotismul, vibraţiunile, emoţiunea, efluviele magnetice, şi tot ce spune ilustrul Charcot astă-ḑĭ la Salpétrière în Paris, eraŭ provocate de sticluţa cu apă de Iordan, de Dâmboviţa séŭ de Bahluiŭ.

Bolnavul se scula om în tótă firea, gata a 'nălţa la cerurĭ pe episcop, a'ĭ da pungĭ peste pungĭ, moşiĭ peste moşiĭ. Medicina doftoricéscă o fi făcut, n'o fi făcut parale din ţĕrile române, în secolele trecute; Medicina călughăréscă însă, pe lângă averile

naht, adică pe lângă banĭ câştigaţĭ după consultaţiunĭ ca cea de sus, a maĭ câştigat şi moşiĭ carĭ dederă Statuluĭ român după secularisare pênĕ maĭ de ună-ḑĭ între 20 şi 25 de milióne pe fiă-care an. Cu asemenea folóse, mi se pare că nu s'ar puté ḑice că medicina călughăréscă nu a fost bănósă în ţĕrile române [1].

Un alt capitol ce va trebui sĕ se consacre Medicineĭ sfinte în istoria ţĕrilor române va fi şi acela al vindecăreĭ prin punerea mânilor unuĭ înalt prelat pe capul bolnav. Unul din stariţiĭ de la muntele Athos, ieromonahul Gabriel, în biografia patriarculuĭ Nifon, ne spune că Nifon făcea minunĭ prin aposiţiunea mânilor.

De altmintrelĭ, şi după mórte patriarcul Nifon a vindecat multă vreme de muţeniă, de frigurĭ şi de durere de cap, întocmaĭ cum móştele mitropolituluĭ Maxim, omorît de Mihnea Vodă, vindeca de svênta tot felul de bóle [2].

---

[1]) Cp. ale mele *Din Istoria Fanarioţilor, studie şi cercetărĭ;*—Studiul *Ipsilante şi fiiĭ sĕĭ.*

[2]) Hasdeŭ: *Archiva Istorică,* doc. 318.

Ca și în Apus la Catolicĭ, la Francesĭ și la Germanĭ, unde se păstréză și se adoră móște, bunióră, la Vendôme *uă lacrimă a luĭ Christos*, la Corbie *barba luĭ Noe*, la St. Médard în Paris *un dinte al luĭ Christ* și într'alte două orașe două capete de ale luĭ Sfântul Ión Botezătorul, precum două sunt tunicele Mântuitoruluĭ, una la Cologna și alta la Argenteuil lângă Paris, [1]) tot ast-fel și în țĕrile române adorațiunea móștelor alcătuia uă parte covêrșitóre a medicineĭ ieratice.

Priviaŭ, adoraŭ și se făceaŭ bine prin minunea dumnedeiéscă, pe care sciința în cele maĭ multe casurĭ o esplică adĭ fórte omenesce.

De multe orĭ, bolnaviĭ se făceaŭ bine înainte chiar de a fi vĕdut móștele, întocmaĭ cum uniĭ Bucureștenĭ, acum 20 de anĭ, se făceaŭ bine numaĭ vĕdênd pe doctorul Drasch intrând pe ușă în odaia lor. Credința și superescitațiunea nervósă a bolnavuluĭ facilitaŭ sarcina călughărilor.

---

[1]) Seignebos: *Hist. de la Civilisat.* (Paris, 1882). *Les reliques en Occident*, pag. 65.

In Germania, într'uă cutiă de sticlă căptuşită cu negru pe treĭ părţĭ, era atârnat un fir de pĕr din capul Prea Curateĭ Fecióre Maria. Tămăduia de tóte bólele. Bolnaviĭ veniaŭ din tóte părţile, se târiaŭ pe genunchĭ, adoraŭ firul de pĕr pe care nicĭ vorbă că nu'l vedeaŭ şi se întorceaŭ să nĕtoşĭ.

Intr'un rând, un bolnav maĭ curios s'a uitat cu tot dinadinsul se védă firul şi de şi îşĭ pironise privirile în cutiă ca vulturul în sóre, nu vĕḑu nimic. Intrebă atuncĭ pe bĕtrânul călughăr care sta alăturĭ de cutiă rugându-se:

— Părinte, sfinţia ta 'l veḑĭ? Eŭ nu'l zăresc de loc!

Călughărul cu îngerécă sinceritate rĕspunse:

— De 25 de anĭ, taică, l'arĕt drept credincioşilor în tóte ḑilele, şi nu l'am vĕḑut nicĭ-o-dată, dér trebue sĕ fiă înăuntru; decĭ, închină-te şi adoră-l ca sĕ te facĭ bine.

Medicina ieratică, medicina sfântă nu s'a sfârşit cu secolul XVII; ea a continuat în secolul următor şi continuă şi aḑĭ. La *St.*

Pierre du Chaillot la Paris, în Roma la *Santa Maria in Ara Coeli* unde este icóna Fecióreĭ făcută de evangelistul Luca, la noĭ în Bucurescĭ la sf. Mina, la sf. Elefterie şi în deosebĭ la sf. Vinerĭ în ajunul hramuluĭ, medicina ieratică, nu pentru suflete, ci pentru trupurĭ, *bat son plein*, este în toiul eĭ.

Nervĭ şi credinţă, credinţă şi nervĭ! Numaĭ puterea luĭ Dumneḑeŭ maĭ póte într'acest sfârşit de secol şi 'ntr'acéstă năbădăiósă civilisaţiune, se maĭ înfrîne şi se maĭ domoléscă la ómenĭ nerviĭ, carĭ plesnesc ca bicele la cea maĭ mică impresiune. Cloratele, bromurele şi tóte calmantele medicineĭ doftoricescĭ *y perdent leur latin*, nu maĭ pot face nimic. Lumea, cu a eĭ minte şi cu a eĭ închipuire saltă în vĕzduh la cea maĭ mică mişcare şi face, ca'n vremea basmelor, din purice bivol şi din bivol purice, când nu face din cal măgar.

Sĕ ne reîntórcem însă la doftoricescul meşteşug din secolul XVII.

Cel d'ântâiŭ doctor care ne întâlnesce — fără sĕ ne dea bine 'nţeles nicĭ uă consultaţiune, — este doctorul adus de Vasile Lu-

pul la curtea luĭ, după recomandaţiunea bailuluĭ Veneţieĭ Girolamo Trevisano, adică Danesul Giovanni-Andrea Scocardi, înainte medic al ambasadeĭ veneţiane din Constantinopole. Vasile Vodă se speriase de la mórtea fiuluĭ sĕŭ Ion Vodă şi, de şi leŭ la hire şi la trup, voia acum sĕ aibă doctorĭ se *proctaséscă*, se preîntêmpine bólele din vreme, dacă ar fi fost se viă.

Scocardi e doctor şi diplomat, adică informator al ambasadoruluĭ veneţian. Avea 1500 de realĭ pe an, şi altele multe de la curtea Domnuluĭ, a căruia bogăţiă lasă pe doctor cu gura căscată [1].

Fiă în rapórtele către bailiĭ Aloisio Contarini şi Pier Foscarini, fiă către Residentul imperial, Schmidt, Scocardi spune cu rîvnitóre admiraţiune că averea în banĭ a luĭ Vasile Lupul póte sĕ fiă de două milióne, şi averea în pietre scumpe, argintăriă şi blănurĭ preţióse tot de două milióne.

---

[1]) Hurmuzake: *Documente*, vol. IV, part. II, pag. 513 şi *Revist. pentru Ist. Filol. şi Archeol.* an. II, vol. I, fasc. I, Esarcu: *Doc. Veneţ.*

Vre-uă cură celebră séŭ vre-uă de cele carĭ rĕmân de pomină, nu găsesc sĕ fi făcut Scocardi.

Peste vro câţĭ-va anĭ după Scocardi, adică pe la 'nceputul domnieĭ luĭ Ghiorghiţă Stefan (1653), s'a întêmplat în Moldova un fapt care ţine maĭ mult de chirurgicescul de cât de doftoricescul meşteşug. Acest fapt avu un resunet enorm prin urmările luĭ. Gheorghiţă Stefan prinse în necredinţă şi în trădare pe spătarul Nicolae Milescu de la Vasluiŭ, Românul cel maĭ învĕţat al secol. XVII şi al căruĭ renume se întinse maĭ târḑiŭ din Iaşĭ şi Bucurescĭ la Berlin, din Berlin la Stockholm, din Stockholm la Paris, din Paris la Constantinopole, pentru ca în urmă se strălucéscă pe înalte scene în Rusia şi chiar în China [1]). Pe Milescu 'l prinse Gheorghiţă Stefan trădându-l şi'ı tăiă nasul, adică îl însemnă, ba chiar cu deosebit caracter, căcĭ, în loc sĕ lase pe

[1]) Kogalnicénu: *Neculcea: O sémă de cuvinte,* in *Cronice,* vol. II, pag. 190. Picot: *Le Spathar Milesco.* A. Papadopul-Callimah: *Despre Gheorghie Stefan Voevod* (Bucurescĭ, 1886).

călâŭ sĕ'ĭ taiă nasul ca de obiceiŭ cu un anume cuţit, scóse domnul hangerul de la brâŭ şi cu el porunci călâuluĭ se opereze rhinotomia, adică tăiarea nasuluĭ.

Faptul în sine nu ar avé mare însemnătate. Tăiarea nasuluĭ în sens propriŭ şi în sens figurat e lucru obicinuit: s'a tăiat și se taiă nasul pe tóte tĕrêmurile în ţĕrile române ca şi în tóte ţĕrile, căcĭ, și la noĭ, ca și pretutindenĭ, nasurile se lungesc câte o-dată atât de mult, în cât rhinotomia, adică tăiarea din rădĕcină séŭ cel puţin scurtarea pênĕ la uă dimensiune cuviinciósă se impune fără dór şi póte.

Nu, rhinotomia prea învĕţatuluĭ Spătar a avut resunet prin faptul că a fost urmată de rhinoplastiă, adică, după ce i la tăiat Gheorghiţă Stefan, Milescu s'a dus în Germania séŭ la Viena şi, citez pe Cronicarul Niculcea: — „a găsit acolo un doftor de 'ĭ „tot slobozia sângele din obraz, și'l boţia „la nas, şi aşa, din ḑi în ḑi, sângele se în„chiăga, de i-a crescut nasul la loc, de „s'a tămăduit, iér când aŭ venit aice în „ţéră la Domnia luĭ Iliașĭ-Vodă, numaĭ

„de abia s'a fost cunoscênd nasul că-ĭ „tăiat“.

Prin ce metodă s'a făcut rhinoplastia, adică punerea la loc a nasuluĭ spătaruluĭ, nu sciŭ. Fi-va fost *metoda luĭ Celsius* care consista a lua din pielea obrazuluĭ şi a acoperi cotorul nasuluĭ? fi-va fost metoda indiană care taiă pielea din frunte şi o dă pe nas, séŭ metoda italiană care iea pielea din partea anterióră orĭ internă a braţuluĭ? Nu sciŭ, şi nu sciŭ chiar dacă metoda italiană era cunoscută în secolul XVII.

Faptul este ca Spătarul şi-a pus nasul la loc, spre marea mirare a celor ce 'l cunoscuseră în deosebitele fase ale vieţeĭ séle, ântâiŭ cu nas, apoĭ fără nas şi în fine iér cu nas.

Nas neastêmpĕrat acest nas cu istoriă medico-socială, al spătaruluĭ Milescu, dér nas de om bun la suflet, căcĭ Milescu se împăcă maĭ târḑiŭ cu Gheorghiţă Stefan şi-l sluji prin Viena, prin Jena, prin Stettin, şi la Berlin şi la Stockholm, pe unde Domnul rătăcitor se afla séŭ îl trimetea sĕ stărue pentru dênsul. Milescu se ruga de

Regele Suedieĭ, la Stockholm, unde Gheorghiţă Stefan stetese şése lunĭ, şi tot el se ruga de Frideric-Wilhelm, Marele Elector de Brandenburg se ajute pe fostul Domn al Moldoveĭ, sĕ 'ĭ dea pensiunea promisă, se 'ĭ înlesnéscă banĭ cu carĭ se 'şĭ cumpere medicamente, după cum spune uă scrisóre a luĭ Gheorghiţă Stefan din Arhiva Statuluĭ din Berlin [1]. Gheorghiţă Stefan suferia de uă podagră atât de nodósă şi cu concreţiunı tofacee atât de resistente, în cât mediciĭ nu sciaŭ ce se maĭ ḑică şi ce se'ĭ maĭ facă.

Pentru că vorbim de *podagră, la maladie des maîtres* cum iĭ ḑice Francesul, se notăm aci uă observaţiune a luĭ Sulzer care, în *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, spune că podagra nu era cunoscută în ţĕrile române acum vr'o 150 de anĭ şi că doctoriĭ de prin vremurile acelea atribuiaŭ

[1] Pap. Ilarianu: *Tesaur de Mon. Ist.* citat în D. Pap.-Calimah: *Despre Gheorghie Stefan*, pag. 108. Cp. Hurmuzake: *Documente*, vol. II, part. I, pag. 565, Scrisórea ratăcituluı Nicolae Basarab care cere al 10 Nov. 1566 luĭ Albert, ducele Bavarieĭ, se intervina pe lânga Maximilian II, Impĕratul Germanieĭ sĕ i se plătéscă doctoriĭ.

acéstă bine-cuvêntată lipsă calităţeĭ escelinte a vinurilor române [1]).

Supun observaţiunea luĭ Sulzer Facultăţeĭ competinte, şi 'nainte de a trece la doftoricescul meşteşug din vremea Brancovénuluĭ în Ţéra Românéscă, se amintim esistenţa doctorilor în Moldova, la curtea Domnilor carĭ urmară după Gheorghiţă Stefan, şi anume, la curţile luĭ Grigore Ghica şi Stefăniţă Lupul, fiul luĭ Vasile.

Cesta din urmă, Stefăniţă Vodă Lupul, sânge stricat ca şi frate-seŭ Ión Vodă, cu tot ajutorul doftorilor a murit de uă bólă, de care Miron Costin vorbesce ast-fel: „a „căḑut în bóla fórte grea, lingóre, care „bólă îndată a priceput doctorul că trebue „sĕ'ĭ iea sânge. Ce n'a ascultat, şi adăugân„du-se bóla şi ales tómna fiind, aşa de greŭ „l'a cuprins hierbinţéla, cât până la Ti„ghina aŭ stătut frenetic, adică buiguit din „hire. Cu chipul ciumeĭ era bóla, că i-aŭ eşit „bolfă la uă mână. Ce nu era ciumă, ci „diréptă lungóre, căreĭ bóle iĭ ḑic doftoriĭ

---

[1]) Vol. III, pag. 61.

„*Maligna*, şi cât a trecut Nistrul la Tighina „a treia ḑi a stătut mort“[1]). Iéră-şĭ uă bólă pe care o supunem atenţiuneĭ retrospective a Facultăţeĭ nóstre.

In Ţéra Românéscă, Dómnelor şi Domnilor, înainte de Brâncovénu, în marea luptă dintre Ghiculescĭ şi Cantacuzinescĭ, când „musafirnicile marghioliĭ“, adică intrigile de tot felul, pumnalul, otrava, torturĭ, confiscărĭ, schimbărĭ de religiune şi uă mulţime de alte crunte frumuseţĭ ale duşmănieĭ între fraţĭ, într'acéstă epocă atât de interesantă a istorieĭ muntenescĭ care merge de la George Ghica 1650 şi pênĕ la Şerban Cantacuzino 1688, doftoricescul meşteşug se arétă, dér nu spre lauda luĭ, în persóna doftoruluĭ grec Timon. Acesta, la Constantinopole, în 1673, a provocat în bóla luĭ Grigore Vodă Ghica, fiul luĭ Gheorghe Ghica, uă emoragiă estraordinară şi l'a şi înveninat. Ghica singur la césul morţeĭ a făcut acéstă mărturisire. Şincaĭ şi Cantemir maĭ adaug

---

[1]) Kogălnicénu: *Cronice*. Miron Costin, vol. I, pag. 372.

că Timon dedese veninul după îndemnul Cantacuzinescilor [1].

La curtea luĭ Şerban Cantacuzino nu cred se fi avut trecere mare doctoriĭ. Iacob Pilarino, protomedic al curţeĭ sale, [2]) n'avea multe de lucru. Şerban era, ca şi Vasile Lupu, tare ca un leŭ la hire şi la trup, ba încă era de uă statură colosală, şi avea nisce plămânĭ de când începea sĕ răcnéscă dîrdiaŭ ferestrele, iér cel certat credea c'a şi vĕḑut Raiul.

Mariĭ Viziriĭ când voiaŭ se păcăléscă câte un paşă îl trimiteaŭ—spune Dapontes—cu misiune la Şerban, anunţând într'acelaşĭ timp prin Kapukehaiele luĭ pre Domnul Ţĕreĭ Româneseĭ că póte lua pe Paşă maĭ mult cu lopata de cât cu judecata. Şerban înţelegea, Paşa pleca din Constantinopole, venia la Bucurescĭ şi, când se reîntorcea în Constantinopole, era bolnav de frigurĭ,—de frigurĭ de grόză, spuneaŭ ceĭ ce'l însoţiaŭ, căcĭ Şerban răcnise atât de cumplit la el

[1]) Şincaĭ: *Cronică*, III, pag. 115 şi Cantemir: *Istoria Impĕrăţ. Otoman.* pag. 419.

[2]) Erbicénu: *Cronicariĭ Grecĭ*, pag. XXIX.

în cât s'ar fi jurat că dă peste Paşă alte alea.

Brâncovénu nu era de felul şi firea luĭ Şerban, era de uă sănĕtate moliĭă, adeseorĭ şubredă, totdéuna plăpândă [1]. Era în tocmaĭ ca aceĭ boerĭ carĭ, maĭ târdiŭ în Bucurescĭ, şi-aveaŭ doctorul cu eĭ şi la masă unde nu gustaŭ din nicĭ un fel de bucate fără se 'ntrebe pe doftor dacă cele înainte mâncate se combină, fac *combinaţiă* cu cele ce aveaŭ se maĭ mănânce. De şi, spre desperarea doctoruluĭ, mâncaŭ din câte 10 şi 12 felurĭ, la sfârşitul meseĭ spuneaŭ că nu le-a fost fóme, că se simt greŭ ca de plecate şi că se'ĭ frece cu oţet de trandafir.

Brâncovénu ţinea şi avea de ce se ţină la viéţă, şi de aceia, cea maĭ mică indisposiţiune 'l înspăimênta. Spaima acésta însă nu'l opria, ne spune del Chiaro, de a mânca bine şi de a bea bine, maĭ cu sémă licuorurĭ carĭ, la masa Domnuluĭ, eraŭ de uă calitate deliciósă.

---

[1]) *Magazin istoric*, vol. II. *Ist. Ţĕriĭ Român.* de la 1689—1700 de marele logofat Radu Grecénu. Cp. *Foletul Novel* de d. Odobescu în *Revista Română* (1862).

Doctorul Iacob Pilarino pe care 'l moștenise de la unchiu-sĕŭ Șerban Cantacuzino, doctorul Pantaleone, ḑis la Curte *Doctorul mare*, doctorul Ión Comnenul, profesor de sciințele fisico-matematice la Scóla cea mare de la sf. Sava între 1680 și 1700 [1]) eraŭ medicĭ curanțĭ aĭ Curțeĭ și 'ngrijaŭ pe Domn în tóte ḑilele. Eĭ nu și-aŭ ținut ḑi cu ḑi *Jurnalul Sănĕtățeĭ Măriei Sale*, în tocmaĭ cum, într'aceștĭ anĭ, 'l țineaŭ la Paris doctoriĭ Vallot, d'Aquin și Fagon, mediciĭ luĭ Ludovic XIV [2]). Acest *Jurnal* ar fi fost fórte interesant pentru istoria internă a curțeĭ luĭ Brâncovénu și a societățeĭ din timpul acela. Doctoriĭ n'aŭ lăsat nimica; Domnul însă a lăsat câte-va amĕnunte fórte prețióse în notițele ce scria maĭ în fiă-care sĕptĕmână pe foile albe ale calendarelor ce 'ĭ alcătuia unul din numeroșiĭ sĕĭ secretarĭ. și-anume Ión Românul, ḑis și Ion Francul,

---

[1]) Erbicénu: *op. cit.* pag. XXVI.

[2]) *Journal de la Santé du Roi Louis XIV* de l'année 1647 à l'année 1711, publicat de Le Roy (Paris 1862) în Daremberg, *op. cit.*, pag. 198.

póte pentru că fusese prin Francia şi scia franţuzesce.

In notiţele luĭ Brâncovénu, amĕnuntele despre sănĕtate sunt date cu atât maĭ multă stăruinţă cu cât i-era Domnuluĭ maĭ frică sĕ nu se bolnăvéscă. Pe lângă plasture, ierburĭ medicinale, 'alifiĭ şi bĕuturĭ stomachice, o altă *curarisire,* lăsatul sângeluĭ de primăvéră, căpĕta la Curte proporţiunile unuĭ eveniment de căpetenia, fiă că se făcea prin incisiunĭ de doctorĭ, fiă că'şĭ punea lipitorĭ.

Lipitorile eraŭ de rigóre pentru ceĭ maĭ mulţĭ primăvéra la prenoirea sângeluĭ şi s'a continuat cu acéstă doctoriă viă până în timpurile nóstre. La noĭ, se cultivaŭ lipitorile ca un articol de consumaţiune pentru ţéră şi pentru esport pe uă scară ce adĭ nu se maĭ cunósce. Lipitorile române treceaŭ Prutul în Rusia şi treceaŭ Dunărea în Turcia, unde se vindeaŭ pe preţurĭ minunate. De multe orĭ, nu maĭ remâneaŭ lipitorĭ în ţéră. Atuncĭ — moment psichologic! — năpădiaŭ lipitorile străine.... Şi se te ţiĭ!

Acum 40 de anĭ, principele Stirbeĭ a pus uă taxă fórte mare asupra esportuluĭ lipitorilor. Un Frances din Bucurescĭ a voit sĕ trécă fără se plătéscă, prin vama de la Căinenĭ, uă cantitate enormă în nisce sacĭ séŭ lădĭ. Lipitorile aŭ fost luate de contrabandă şi aduse în Bucurescĭ, la ministerul de finance, la visteriă, unde Francesul voia se facă contrabanda muşama. In timpul când el parlamenta sus, s'aŭ deschis jos saciĭ. Lipitorile aŭ început sĕ iésă şi sĕ se tîrască prin tóte părţile. Persóne carĭ aŭ vĕdut lucrul ne spun că curtea ministeruluĭ era négră de lipitorĭ [1]).

A trecut şi timpul lipicios al lipitorilor cum trec tóte ale trecutuluĭ! Adĭ, de abia se maĭ vĕd în piaţa sfântuluĭ Anton, la sfătósele ciorăpărese, câte 4 5 lipitorĭ în micĭ borcane de sticlă, suindu-se şi coborându-se, lihnite şi mahmure, triste şi fără chef, ca şi cum ţi-ar dice:

Am supt şi noĭ o-dată la curte şi'n domniă,
Şi ne-am suit adesea pênĕ la 'mpĕrăţiă!

---

[1]) Povestit de d. Al. I. Stăncescu, care era pe atuncĭ împiegat la ministerul de financie.

Reviŭ.

Pe lângă doctoriĭ maĭ sus citaţĭ, maĭ târḑiŭ, după 1700, se maĭ găsea la curtea Brâncovénuluĭ şi doctorul Gheorghe Trapezuntiŭ, fost bursier al Domnuluĭ în Italia şi care, după oribilul măcel din 1714, devine omul de încredere al Dómneĭ Maria C. Brâncovénu şi'ĭ negociază la Veneţia cu Senatul şi la Constantinopole cu ambasadoriĭ veneţianĭ cestiunea banilor, — sute de miĭ de galbenĭ, — depuşĭ de Brâncovénu la Zecca Veneţieĭ [1]).

Trec asupra diferitelor bóle ale fastuosuluĭ Domn, dér constat apariţiunea primuluĭ chirurg frances, in Bucurescĭ, la curtea Domnuluĭ, în Decembre 1701. Acesta'ĭ chirurgul Lantier, pe care, după recomandaţiunea d-luĭ de Ferriol, ambasadorul din Constantinopole, Brâncovénu 'l numesce chirurg al curţeĭ sale [2]).

---

[1]) Esarcu: *Doc. Veneţiane.* Erbicénu: *Cronicarii Grecĭ.* D. Procopiu: *Notiţă despre scriitoriĭ grecĭ* în Fabricius.

[2]) Hurmuzake: *Documente,* supl. I, vol. I, pag. 354.

Vor fi fost póte chirurgĭ şi 'nainte; Cronicele însă şi documentele nu pomenesc anume, de cât—Şincaĭ [1])—în secolul al XVI de chirurgul Mezentie (1602) care era în serviciul luĭ Sigismond, îmbroboditul duşman al luĭ Mihaĭ Vitézul.

In Turcia, chirurgĭ francesĭ eraŭ âncă de la 1650. Cantemir ne spune în *Istoria Impĕraţilor Otomanĭ* [2]) de un paşă de uă grăsime estraordinară, care avea un chirurg frances numaĭ al luĭ. Singura ocupaţiune a chirurguluĭ era ca'n luna luĭ Iuniŭ şi'n luna luĭ Iuliŭ se taiă pe paşă, sĕ'ĭ scótă osânza şi se'l cósă la loc. Cât a durat acéstă operaţiune de nostimă uşurare, Cantemir nu spune; spune însă că Turcul la urmă a crăpat şi a murit de grăsime.

Cu privire tot la chirurgĭ, era la Turcĭ un obiceiŭ, efect al operaţiunilor chirurgicale, obiceiŭ pe care l'avem şi la noĭ la altele,—bunióră, păstratul pĕruluĭ tăiat de preot la botez şi fixat pe céră. Turciĭ, ră-

[1]) *Cronică*, vol. II, pag. 295.
[2]) Ediţ. Acad. pag. 425.

niţĭ la rĕsboiŭ, când eraŭ operaţĭ rugaŭ pe chirurgĭ sĕ nu le arunce ósele ce estrăgeaŭ din rănĭ, ci sĕ li le dea. Le luaŭ când scăpaŭ şi le păstraŭ cu sfinţeniă. Hurem-Paşa avea 24 de arşice, adică bucăţĭ de óse, scóse după diferite bătăliĭ din trupul luĭ. Le păstra într'uă cutiuţă de aur, în sîn şi în totdéuna. Ţinea la ele ca la viaţa luĭ. Intr'un rând, când vizirul Mehemet-Kiupruli Paşa 'l necinsti în faţa armateĭ, Hurem-Paşa scóse cutiuţa şi asvêrli cu ósele luĭ în Vizir. Era cel maĭ mare şi cel maĭ elocinte rĕspuns ce putea da omuluĭ care insulta un ostaşĭ ca dênsul [1].

In ţĕrile române, în secolul XVIII, nefiind lupte şi nefiind duelurĭ, chirurgiĭ n'aveaŭ tocmaĭ mult de făcut. Cu tóte acestea, sciinţa lor era şi atuncĭ, ca şi acum, — ḑice-se — maĭ în flóre, maĭ sigură, maĭ bine-făcĕtóre.

Şi Michelet, faimosul istoric al Franciеĭ, care împarte Domnia luĭ Ludovic al XIV în două părţĭ, prima *Inainte de bubă* şi a

---

[1]) *Ibidem*, pag. 528.

doua *După bubă*: şi Sainte Beuve care a consultat şi studiat *le Journal de la Santé du Roi*, şi doctorul Raynaud care a scris *Les Médecins au temps de Molière*, şi doctorul Daremberg care a scris *la Médecine, Histoire et Doctrines*, vorbesc de doftoricescul meşteşug la finea secoluluĭ XVII într'un mod care numaĭ măgulitor nu e pentru dênsul. Medicina în secolul XVII nu e nimic alt-ceva de cât empirism, ieresurĭ, credinţă órbă în autoritatea celor vechĭ; lipsă desĕvêrşită de metóde şi de cunoscinţe positive, resistenţă stupidă la tóte nouele descoperirĭ, ridicul în moravurĭ, ură în contra confraţilor, aroganţă către ceĭ micĭ, înjosire faţă cu ceĭ marĭ, un potop de formule purgative, lăsatul sângeluĭ împins pênĕ la nebuniă, — ast-fel definesc medicina de atuncĭ ómeniĭ cu autoritatea celor de sus [1]).

Citind asemenea lucrurĭ nu veḑĭ ce deosebire esistă între Medicina luĭ Caton care da *Vérḑă* pentru tóte bólele, şi între me-

[1]) Cf. Daremberg: *La Médecine, Histoire et doctrines*, citat maĭ sus.

dicii francesĭ din secolele XVI şi XVII cu lăsatul sângeluĭ. Guy Patin a lăsat sânge unuĭ copil ce abia se născuse de treĭ ḑile, şi-a lăsat luĭ sânge de şapte orĭ pentru un guturaiŭ, a lăsat de patru orĭ sânge sócriĭ-sale în vêrstă de 80 de anĭ. N'a murit sócra! Lécurĭ şi reţete violente a cărora devisă era uă dilemă consolatóre fórte: orĭ morĭ, orĭ scapĭ.

Exemple în Francia: pe fratele Regeluĭ Ludovic XIV, care avusese un atac de apoplexiă, doctoriĭ 'l îngrijesc în modul următor: îĭ daŭ un-spre-ḑece uncie de emetic, un vomitif teribil, două sticle de apă d'Anglia, uă sticlă cu apă de Schaffhausen şi îĭ lasă de treĭ orĭ sânge.—Efectul? A murit.

Alt exemplu: nora luĭ Ludovic XIV, nevasta fiuluĭ sĕŭ cel maĭ mare, e bolnavă de vaporĭ, uă indisposiţiune uşóră. Sub cuvênt că póte cădea greŭ bolnavă, i se daŭ de medicĭ doftoriele cele maĭ violente. — Efectul? A murit.

La noĭ, în România, Casandra Cantacuzino, féta luĭ Şerban-Vodă, véra Brâncovénuluĭ şi nevésta luĭ Dumitru Cantemir,

cea maĭ învĕțată și cea maĭ frumósă femeiă a timpuluĭ sĕŭ — când s'a dus în Rusia a lăsat pe Muscălóicele luĭ Petru-cel-Mare cu gura căscată, — Casandra Cantacuzino, când se afla la Kharcov, de supărare și de dorul Moldoveĭ și Țĕreĭ Românescĭ, a dat în frigurĭ. Doftoriĭ și spițeriĭ i-aŭ dat doftoriĭ atât de tarĭ în cât un stomac de struț nu ar fi resistat.[1]) — Efectul? A murit.

Pentru că n'a avut doctorĭ lângă dênsa, în ḍiua de sfânta Maria, la 15 August 1714, Păuna Dómna, nevasta luĭ Stefan Cantacuzino și nepótă de vĕr a Casandreĭ Cantacuzino maĭ sus pomenită, pentru aceia n'a murit la mânăstirea dintr'un Lemn, unde mersese sĕ se róge tocmaĭ în ḍiua când Brâncovénu și copiiĭ luĭ eraŭ omorîțĭ la Constantinopole. Spăimêntată, nervósă,

---

[1]) Cantemir: *Ist. Impĕrăț. Otoman.* notiță biografică, pag. 801.... Casandra,.... frumósă și plăcêndu-ĭ fórte citirea cărților." — Cp. *Mémoires de Trévoux,* din Sept. 1743 articolul LVI, unde se vorbesce de Cassandra..... *„L'esprit et la beauté en „avaient fait une des Princesses les plus accomplies „de l'Europe."*

isterică, sciind póte ce crimă oribilă se comite la Constantinopole, Păuna Dómna a avut un atac de uă gravitate estraordinară. Cronicarul anonim, care nu urmase cursurile luĭ Charcot, numesce acéstă bólă *nevoiă*, adică bólă necunoscută, o maĭ numesce *lovitură*, adică bólă venită de sus, din chiar senin, şi o maĭ numesce *îndrăcire*. Bóla avu rĕsunet în tótă ţéra. Cantacuzinesciĭ aruncară vina pe uă mătuşă a Dómneĭ, Olympiada, pe care o zidiră de viă într'uă chiliă la mânăstire[1]. Păuna Dómna se făcu bine, pentru ca pe urmă, peste maĭ puţin de doui anĭ, se rĕmână şi ea vĕduvă ca Dómna Maria Brâncovénu, — principese nenorocite plângênd fericirile de altă-dată, în mod tragic, ca reginele eschiliane din dramele luĭ Shakespeare.

Sĕ nu părăsim, Dómnelor şi Domnilor, secolul XVII, 'nainte de a aminti pe Marele Dragoman şi păstrător al tainelor împĕrătescĭ din Constantinopole, pe Alexandru Mavrocordat, doctor în medicină de la uni-

---

[1]) *Mag. istor.* tom. V, pag. 183.

versitățile din Padova și din Roma, — de óre-ce la Padova făcuse într'un rând bătaiă cu studenții ceĭ-l'alțĭ și fusese eliminat. De aceia, trecu tesa la Roma [1]).

Alexandru Mavrocordat este tulpina Mavrocordătescilor pe tronurile Românieĭ, tată a doui Domnĭ, Nicolae și Ion, și moș al maĭ multora. Pe noĭ, în cestiunea dóftoricesculuĭ meșteșug, ne intereséză pentru că el este primul dintre doftoriĭ Orientuluĭ care a priceput circulațiunea sângeluĭ descoperită, adică completată și demonstrată a 1628 de nemuritorul Harvey [2]). Mavrocordat a scris în grecesce și uă carte despre circulațiunea sângeluĭ, cu un succes deosebit, căcĭ a avut cincĭ edițiunĭ și'n vremea când scrie Dapontes, după 1750, tot rară era [3]). Mavrocordat la 1700 a avut oca-

---

[1]) Miller: *Alexandre Maurocordato,* în *le Journal des Savants* (Paris, Marte 1879, pag. 179—183). C., Erbicénu: *Cronicariĭ Grecĭ,* și-anume *Cronica* luĭ Dapontes.

[2]) P. Flourens: *Histoire de la découverte de la circulation du sang.—De Guy Patin, adversaire de la circulation* (Paris, 1857) *passim.*

[3]) Dapontes: *Cronica* în Erbicénu, pag. 17.

siune se cunóscă la Constantinopole pe ilustrul botanist Tournefort, trămis de Ludovic XIV în misiune sciinţifică prin Ôrient. Tournefort în *Relaţiunea* călĕtorieĭ sale tipărită la Paris în 1717 vorbesce cu laude marĭ de sciinţa luĭ Mavrocordat Alexandru [1].

Trec iute peste medicil secoluluĭ XVIII. Doctoriĭ sunt destulĭ, la curţile fiă-căror Domnĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ sunt şi doctorĭ şi profesorĭ séŭ predicatorĭ. Citez printre dênşiĭ pe Manase Eliade, doctor de la Bolognia şi de la Padova, medic însemnat şi fisic de mâna ântâia; el a fost însărcinat de Constantin Mavrocordat se alcătuiéscă primul cabinet de sciinţe fisico-naturale pe care l'a cumpĕrat în Germania şi l'a adus la sftul Sava, unde a fost profesor între 1759 şi 1785 [2]. Inaintea luĭ, doctorul Policala [3]) al

[1]) *Relation d'un voyage dans le Levant, fait par ordre du Roy*, par M. Pitton de Tournefort, (Paris 1717, doue volum) vol. I, pag. 520.

[2]) Erbicénu: *Cronicariĭ*. pag. XXVI. V. şi ale mele *Din Istor. Fanar. studie.*

[3]) Notiţă bibliografică din *Ist. Impĕrăţ. Otom.* pag. 799 şi 805.

luĭ Dumitru Cantemir, doctorul Testabuza [1]) şi doctorul Andreĭ Limie [2]). După eĭ şi în timpul lor, Constantin Vardalah, Petrake Depastas, Dimitrie Procopiul Moschopoliténul şi Nicolae Scordilie [3]). Iér de la 1727, trăind în Bucurescĭ, doctorul Caragea, tata al unuĭ alt doctor Scarlat Caragea [4]) din care descinde familia beilor Nicolae şi Ion Caragia, domnitor la Bucurescĭ, în fine doctorul Theodorake, cunoscĕtor mare al doctrinelor medicale ale luĭ Boerhaave şi Astruc [5]).

Pe lângă aceştĭ doctorĭ, toţĭ Grecĭ şi, póte, Macedonenĭ, din când în când veniaŭ la Bucurescĭ, după invitarea Domnilor şi doftorĭ germanĭ. La 1739 Novembre, sosesc în Bucurescĭ douĭ doftorĭ cu mare nume:

---

[1]) Kogalnicénu: *Cronice,* III, 204.

[2]) Cantemir: Ist. Impĕraţ. Otom., pag. 135—136.—Kogălnicénu: *Cronice,* II, 349.

[3]) Legrand: *Ephémérides Daces,* vol. II, *passim* Erbicénu: *Cronicariĭ Grecĭ.*

[4]) V. A. Urechiă: *Istoria Românilor,* (Bucurescĭ, 1891—92), vol. I, pag. 198.

[5]) Carra: *Histoire,....* pag. 188.

unul este Zeiler Fonozzi, calvinist, altul Bolto, catolic, sas [1].

Dintre aceştia, mulţĭ din ceĭ carĭ veniaŭ rĕmâneaŭ pentru totdéuna în ţéră. Unuia nu'ĭ prinse bine de loc în timpul Domnieĭ luĭ Constantin Racoviţă, între 1753 şi 1756, la Bucurescĭ. Se numia doctorul Stahl şi era séŭ Sas séŭ din Saxonia. Dómna luĭ Constantin Racoviţă căḑu greŭ bolnavă fu căutată de Stahl şi.... muri. Atuncĭ, Domnul, cu uă cruḑime ne maĭ pomenită, arestă pe Stahl, l'acusă că i-a înveninat soţia cu doftoriele luĭ şi porunci ca'n tóte sĕrile sĕ fiă adus înaintea luĭ pentru a fi dat la falangă. Câte ḑile dură acest supliciŭ, nu scim. In orĭ-ce cas, Sestini [2]) şi Sulzer [3]) afirmă că Stahl muri dintr'acéstă bătaiă. Pedépsa făcu sgomot, intrigile boerilor acusară pe favoritul luĭ Racoviţă, pe Marsiliezul *Linchou*,

---

[1]) Legrand: *Ephémér. Daces*, vol. II, pag. 392—393.

[2]) *Viaggio in Valachia e Moldavia*, (1853), pag. 117.

[3]) *Geschichte d. transalpinisch. Daciens*, vol. III, pag. 53.

pretinḑênd că el a recomandat pe Stahl. D. Desalleurs, ambasadorul Franciei din Constantinopol, spune colegului sĕŭ, ducele de Broglie, de la Varșovia, că Racoviță nu a disgrațiat pe Linchou [1].

Lucrul ne miră. Constantin Racoviță nu avea prudența fără margini, era bolnav. Cronicarul moldovén Canta ne spune că dimineața mânca *afion* (opium, morfină) și după prânḑ bea pelin cu urciorul, ca să fiă vesel, — și acestea în tóte ḑilele [2].

Luarea afionului nu era lucru noŭ. E probabil că, de mult, din Turcia trecuse în România. Turcii 'l luaŭ ca pastile séŭ îl fumaŭ pentru a deveni *tiriachiĭ*, adică, pe turcesce, bețĭ de opium, de morfină. Cuvêntul *tiriachiŭ* a trecut de mult în popor și se ḑice om *tiriachiŭ* omul care se scólă după somn cam *mahmur*, adică indispus, în tocmaĭ ca morfinomanul după ce se trezesce din scumpa luĭ bețiă. Singurul mor-

---

[1]) Hurmuzake: *Documente*, supl. I, vol. I, pag. 639.

[2]) Kogalnicénu: *Cronice*, III, 186.

finoman ce am găsit în România notat prin Cronice şi documente este Constantin Racoviţă, care se vede însă că făcea sĕ se neutraliseze efectele derăpănătóre ale afionuluĭ cu urciórele de pelin.

Cu cât înaintăm spre sfârşitul secoluluĭ, Dómnelor şi Domnilor, cu atât numĕrul doctorilor cresce; studiele sunt ceva maĭ serióse. Se maĭ învéţă medicina în Italia, dér facultăţile din Lipsca, Berlin, Halle, încep a atrage pe Grecĭ, Macedonenĭ, Bulgarĭ şi — Sulzer dice — şi pe Româniĭ carĭ vor se facă medicina.

Ca Român, după nume, printre doctoriĭ cu faimă mare, eŭ unul nu am găsit pe nimenĭ.

Printre doctoriĭ carĭ îşĭ încep cariera în secolul XVIII la Bucurescĭ maĭ mult de cât la Iaşĭ şi o continuă pênĕ după 1815, citez pe aceia pe care străinĕtatea, adică Germania şi în deosebĭ Viena, i-aŭ cunoscut fiă prin publicaţiunile lor speciale, fiă prin studiele trămise la *Logios Hermes* la Viena, fie prin partea ce luară la încercările de independenţă ale Grecieĭ. Aceştĭ doctorĭ sunt

Dumitru Notara, Dumitru Caracaş cu fiiĭ sěĭ, doctorul Nicolae Caracaşĭ şi doctorul Constantin Caracaşĭ, Silvestru Filitis, doctorul Darvaris, Dumitru Schina, doctorul Sakelarie, Ion Rasty, Petrake Hepites, Ath. Wogoridi, Const. Iatropolu, doctorul Arsaky, doctorul Rally şi Constantin Estiotes, a căror activitate literară şi sciinţifică o găsesc cu interesante amĕnunţe, înregistrate în publicaţiunea făcută la 1825 de doctorul Carl Iken la Lipsca şi care este intitulată: *Leucothea, eine Sammlung von Briefen eines geborenes Griechen, über Staatswesen, Litteratur und Dichtkunst des neueren Griechenland.*

Ideile cele nouě în sciinţă eraŭ cunoscute şi de aceştĭ doctorĭ; eĭ întreţineaŭ corespondenţe cu medicii din Paris şi din Germania. La 1797, acum uă sută fără cincĭ anĭ, Dómna luĭ Alexandru Ipsilante fu bolnavă la Bucurescĭ; doctoriĭ, probabil Dumitru Caracaşĭ, Silvestru Filitis, Darvari şi alţiĭ făcură uă descripţiune a bóleĭ pe care Domnul Ţěreĭ o trămise la Paris luĭ Talleyrand, rugându-l şi el, şi agentul frances din

Bucurescĭ, generalul Carra Saint-Cyr, se o supună somităţilor medicale de acolo. Documentul nu ne spune care fu urmarea consultaţiuneĭ [1]).

Ast-fel fu, Dómnelor şi Domnilor, doftoricescul meşteşug în trecutul ţĕrilor române, de atuncĭ de când am întêmpinat picior de doctor călcând pe pămêntul sănĕtos al Dacieĭ Traiane şi pênĕ în timpurile de care bĕtrâniĭ noştri sfătoşĭ şi-aduc âncă aminte.

După cum aţĭ vĕdut bine-voind a mĕ urma în amĕnuntele istorice ce am putut da despre practica Medicineĭ la Românĭ, strămoşiĭ noştri, Romanĭ în multe, Romanĭ aŭ fost şi'n medicină, adică nu aŭ voit s'o înveţe. *Romana Gravitas* a devenit la Dunăre, în secolele trecute, nepăsarea românéscă. S'aŭ mulţămit multă vreme cu medicina băbéscă şi cu medicina călughăréscă; maĭ târdiŭ s'aŭ dat pe mâna doctorilor străinĭ cu carte maĭ multă séŭ maĭ puţină, — de

[1]) Hurmuzake: *Documente*, suplim. I, vol. II, pag. 476.

cele maĭ multe orĭ maĭ puțină de cât maĭ multă.

Acum 60 și 50 de anĭ, după cum renăscurăm într'atâtea și atâtea părțĭ ale activitățeĭ nóstre de popor, care voiesce se intre prin el însușĭ și cu de la sine putere pe calea progresuluĭ, — tot astfel indemnul și învĕțămintele timpuluĭ ne aduseră a lăsa la uă parte, fiă nepăsarea, fiă repulsiunea, și a învĕța medicina cum învĕțam și altele. Fuseseră doctorĭ Arabĭ, Grecĭ, Evreĭ, Italianĭ, ér Grecĭ, Ungurĭ, Germanĭ și Francezĭ, — avurăm în fine și doctorĭ românĭ. Feciorĭ de boer mare, feciorĭ de negustorĭ, doritorĭ de a fi folositorĭ fraților lor, începură se învețe medicina.

Președintele Atheneuluĭ nostru, venerabilul Nicolae Crețulescu, fiul mareluĭ Logofĕt Alecu Crețulescu, ađi decanul doctorilor românì, va celebra anul acesta cincĭ-đecĭ de anĭ de când a 'nceput se practice medicina în Bucurescĭ.

Rememorându-șĭ ceĭa ce era medicina română la 1842 și vĕđênd-o cu mândriă și fericire ceia ce este astăđĭ, mĕsurând dru-

mul străbătut, câştigurile adunate, véḑa ce avem în lumea sciinţifică, şi Preşedintele Atheneuluĭ, ca şi noĭ şi orĭ-ce alt bun Român, vom puté afirma cu tăriă că paşĭ marĭ şi roditorĭ făcut-a romănescul doftoricesc meşteşug în ţéra nóstră.
